

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

Svetlana Gaiževska

Socialinio darbo programa
Magistro darbas

**GLOBOS ĮSTAIGOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ
INTEGRACIJA Į VISUOMENĘ IR ATEITIES
PERSPEKTYVOS**

Darbo vadovas: lekt. Vitalija Lepeškienė

Vilnius, 2007

TURINYS

SANTRAUKA.....	...
SUMMARY.....	...
ĮVADAS.....	3
1. GLOBOS ĮSTAIGOSE GYVENANTYS VAIKAI.....	5
1.1. Ankstyvoji intervencija vaikystėje.....	5
1.2. Vaikų, likusių be tėvų globos, problema Lietuvoje.....	8
1.2.1. Vaiko globos socialiniai ir teisiniai aspektai.....	14
1.3. Globos įstaigų įtaka vaiko socialumo vystymuisi.....	16
2. TYRIMO METODIKA.....	18
2.1. Tiriamieji.....	18
2.2. Tyrimo metodika.....	18
3. TYRIMO REZULTATAI.....	19
3.1. GLOBOS ĮSTAIGOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ INTEGRACIJA Į VISUOMENĘ YPATUMAI.....	19
3.2. GLOBOS ĮSTAIGOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ ATEITIES PERSPEKTYVOS.....	28
REZULTATŲ APTARIMAS.....	36
IŠVADOS	40
LITERATŪRA.....	41
PRIEDAI.....	45

Santrauka

Temos aktualumas. Ne visi vaikai gali gyventi ir augti šeimose, kuriose gimė. Globos namai Lietuvoje - beveik vienintelė institucija, mėginanti kompensuoti šeimos trūkumą tėvų globos netekusiems vaikams, padėti jiems socializuotis.

Šio darbo objektas - globos įstaigose gyvenančių vaikų integracija į visuomenę ir ateities perspektyvos.

Darbo tikslas – išanalizuoti globos įstaigose gyvenančių vaikų integracijos į visuomenę ypatumus ir ateities perspektyvas.

Uždaviniai:

Aptarti ankstyvąją intervenciją vaikystėje;

Apžvelgti vaikų, likusių be tėvų globos, problemą Lietuvoje;

Išnagrinėti globos įstaigų įtaką vaiko socialumo vystymuisi;

Ištirti globos įstaigose gyvenančių vaikų integraciją į visuomenę ir ateities perspektyvas pagal lytį.

Hipotezės:

- 1) berniukų ir mergaičių, gyvenančių globos įstaigose, integracija į visuomenę skiriasi;
- 2) berniukų ir mergaičių, gyvenančių globos įstaigose, ateities perspektyvos skiriasi.

Darbe teoriniu lygmeniu analizuojama globos namuose gyvenančių vaikų problematika, globos įstaigų įtaka vaiko socialumo vystymuisi.

Tyrimo duomenys buvo renkami pateikiant respondentams autorės sudarytą pusiau uždaro tipo anketą. Klausimai buvo orientuoti į vaikų savijautą, elgseną, ir socialinius poreikius prisitaikant prie naujos aplinkos, atsižvelgiant į patirtą išsiskyrimą ir anksčiau patirtą deprivaciją. Tyrime vadovautasi konfidencialumo ir laisvanoriškumo principais. Anketos duomenys apdoroti taikant įprastinius deskriptyvinius statistikos metodus.

Duomenys apdoroti SPSS statistinių programų paketu. Skaičiuotas požymių kintamųjų dažnių ir santykinų dažnių pasiskirstymas imtyje. Ryšys tarp požymių buvo vertinamas taikant Pearson koreliacijos koeficientą (r), kontingencijos koeficientą (c) ir Chi kvadrato kriterijų (X).

Tyrimas buvo atliekamas laikinos globos namuose, šeimynų tipo vaikų globos namuose, internatinėse mokyklose. Iš viso tyrime dalyvavo 200 tiriamųjų, iš jų – 108 berniukai ir 92 mergaitės. Tyrimas atliktas 2006-2007 m.m. Tiriamųjų amžius – 10 – 18 metų.

Apibendrinus rezultatus nustatyta, kad vaikų globos įstaigose fiziškai ir psichologiškai saugesnės jaučiasi mergaitės, nei berniukai. Berniukai labiau nei mergaitės mano, kad pedagogai nesistengia suprasti jų fizinių poreikių, kokių daiktų jiems trūksta ir pan..

Dažniau nerimauja mergaitės, nei berniukai, tačiau berniukai šiek tiek labiau nerimauja, ar išėjus iš vaikų namų jiems bus sunku susirasti gyvenamąją vietą, apsirūpinti maistu, drabužiais, darbu, ar bus labai sunku savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus, kadangi šalia nebebus (nebėra) mokytojų, auklėtojų, lyginant su mergaitėmis. Berniukai labiau nei mergaitės tiki, jog išėję iš vaikų globos namų, jausis saugūs, mylimi ir laimingi. Tiek berniukai, tiek mergaitės, gyvenantys globos įstaigose, gana mažai apsisprendę dėl būsimos profesijos pasirinkimo, tačiau tarp berniukų yra daugiau neapsisprendusių, nei tarp mergaičių.

Šie rezultatai galėtų būti naudingi laikinosios, šeimynų tipo globos įstaigose, internatinėse mokyklose dirbantiems socialiniams darbuotojams, pedagogams, psichologams, nes gali jiems padėti geriau pažinti globos namų auklėtinius bei suteikti reikalingą pagalbą sprendžiant dabarties problemas bei kuriant ateities planus.

Summary

Relevance of the topic: Not all children can live and grow in families where they were born. In Lithuania foster home is almost the only institution that tries to compensate the lack of family for children who lost their parents care and help them to socialize.

The object of this work is the integration of children living in care institutions into society and their future perspectives.

The aim of the work is to analyze the peculiarities and future perspectives of children who live in foster home.

Goals:

To discuss early intervention in childhood

To review the problem of children who have no parents care in Lithuania

To analyze the influence of care institution on child's social development;

To analyze the integration of children who live in foster home into society and their future perspectives according to gender.

Hypotheses:

- 1) Integration into society of boys and girls who live in foster home is different;
- 2) Future perspectives of boys and girls who live in foster home are different.

In the work on the theoretical level one analyzes the topic of children who live in foster home and the influence of care institution on social development of children.

The research data was gathered by providing respondents with a questionnaire that was prepared by the author and was of a semi-closed type. Questions were oriented towards the feelings, behavior, social needs that are necessary while adjusting to new environment considering undergone separation and deprivation. The research was based

on principles of confidentiality and freewill. The data of the questionnaire was processed using usual descriptive statistical methods. Data was processed using SPSS statistical software. One calculated distribution of feature variable rates and relationship rates in a grip. Link between features was evaluated applying Pearson's correlation coefficient (r), contingent coefficient (C) and Chi square criterion (X).

The research was performed in temporary foster home, in family type foster home and boarding school. In total 200 people took part in the research, from them 108 boys and 92 girls. The research was carried out in 2007-2007. The age of people that were researched is 10-18 years old.

When results were summarized, it was determined that in care institutions girls feel more physically and psychologically secure than boys. Boys more than girls think that pedagogues do not try to understand their physical needs, what things they need, etc. Girls more often worry than boys, but boys are more concerned than girls if after they leave foster home, they will find a place to stay, food, clothes, work, will it be very difficult to overcome obstacles independently, because teachers, educators will not be (are not) with them. Boys, more than girls, believe that after leaving foster home, they will feel secure, loved and happy. Most girls and boys that live in foster home still have not decided about their future profession, but there are more such persons among boys than girls.

These results could be used for social employees, pedagogues, psychologists of temporary, family type care institutions or boarding schools, because they can help to understand better people that live in foster home and to provide them with necessary support solving existing problems and creating future plans.

IVADAS

Ne visi vaikai gali gyventi ir augti šeimose, kuriose gimė. Vienas dažniausiai stresą vaikui sukeliančių veiksnių yra tėvų praradimas arba atskyrimas nuo jų. Ypač tai pasakytina apie vaikus, kurie ne įvaikinami, o apgyvendinami globos namuose. Tokia padėtis susiklosto tada, kai biologiniai tėvai miršta arba su vaikais blogai elgiasi ir jais nesirūpina (R.Žukauskienė, O.Leiputė, 2002). Tokių vaikų būna visais laikais visose visuomenėse. Apie 80 proc. našlaičių, beglobių ir skurstančių vaikų gyvena trečiojo pasaulio šalyse (M.J.Robinson, 1989).

Globos namai Lietuvoje - beveik vienintelė institucija, mėginanti kompensuoti šeimos trūkumą tėvų globos netekusiems vaikams, padėti jiems socializuotis. Visuomenė turėtų aprūpinti globos netekusius vaikus globa, kuri būtų artima natūraliajai. Vaiko globa plačiąja prasme yra vaiko išlaikymas, auginimas, jo sveikatos apsauga, auklėjimas, fiziškai ir dvasiškai bręsti sąlygų sudarymas bei palaikymas. Ieškoma geriausių būdų, kaip užauginti vaikus pilnaverčiais visuomenės nariais. Šiandienos globos namuose vaikai gyvena šeimynėlėmis. Broliai ir seserys gyvena kartu, mokosi bendrauti, viens kitą suprasti, užjausti, padėti vieni kitiems. Vaikai jau nebėra izoliuoti, jie mokosi miesto ar rajono bendrojo lavinimo mokykloje, o tai sudaro galimybę vaikams bendrauti su bendraamžiais, augančiais šeimoje, tai kartu padeda lengviau socializuotis, integruotis į visuomeninį gyvenimą. Į vaikų globos namus patenka įvairaus likimo vaikai, todėl galima teigti, kad jų fizinis ir psichinis vystymasis yra skirtingas. Vaikai gyvena įvairioje socialinėje aplinkoje, juos vienaip ar kitaip veikė tėvai ar artimieji. Lietuvos vaikų globos namų padėtis nėra tokia, kad visi vaikai jaustųsi fiziškai ir psichologiškai saugūs. Vis dar pasitaiko atvejų, kai institucijos darbuotojai šiurkštūs su vaikais, net taiko fizines ir ribojančio poveikio bausmes. Išryškėja neteisingi pedagogų kaltinimai vaikų atžvilgiu, kurie sukelia konfliktines situacijas bendraujant. Ko gero, "ir toliau didės vaikų skaičius jose, nes nėra socialinės pagalbos šeimoms" (R.Braslauskienė, 1999, p.88). Panašiai kaip ir kitose Rytų Europos šalyse, Baltijos valstybėse įvairiose globos įstaigose (vaikų namuose, vaikų ir jaunimo globos namuose, internatinėse mokyklose, šeimynose, ir pan.) gyvenančių vaikų yra gana daug (R.Žukauskienė, O.Leiputė, 2002).

Šio darbo objektas - globos įstaigose gyvenančių vaikų integracija į visuomenę ir ateities perspektyvos.

Darbo tikslas – išanalizuoti globos įstaigose gyvenančių vaikų integracijos į visuomenę ypatumus ir ateities perspektyvas.

Uždaviniai:

1. Aptarti ankstyvąją intervenciją vaikystėje;
2. Apžvelgti vaikų, likusių be tėvų globos, problemą Lietuvoje;
3. Išnagrinėti globos įstaigų įtaką vaiko socialumo vystymuisi;
4. Ištirti globos įstaigose gyvenančių vaikų integraciją į visuomenę ir ateities perspektyvas pagal lytį.

Hipotezės:

- 1) berniukų ir mergaičių, gyvenančių globos įstaigose, integracija į visuomenę skiriasi;
- 2) berniukų ir mergaičių, gyvenančių globos įstaigose, ateities perspektyvos skiriasi.

1. GLOBOS ĮSTAIGOSE GYVENANTYS VAIKAI

1.1 Ankstyvoji intervencija vaikystėje

Šiuolaikinė ankstyvosios intervencijos praktika yra suprantama kaip paslaugomis grįstas vaiko ir šeimos poreikių tenkinimas. Ankstyvosios intervencijos programos numato santykius su vaikais ir jų šeimomis, atsižvelgiant į teikiamas paslaugas, kurias siūlo programa, arba į tai, ką siūlo kitos socialinės programos (čia svarbi įvairių tarnybų veiklos koordinacija). Toks ankstyvosios intervencijos suvokimas grindžiamas tik formalia specialistų pagalba, todėl yra ribotas ir ribojantis, nes nevertina ir nenumato kitų, neformalių paramos išteklių. Ištekliais pagrįstas vaiko ir šeimos poreikių tenkinimo požiūris yra išplėstinis ir plečiantis, nes jis sutelktas į bendruomenės įvairios paramos sutelkimą (Trivette, Dunst ir Deal, 1997, p. 73).

Nuo motinos atskirtų vaikų tyrimai rodo, kad viena iš svarbiausių motiniškos meilės netekimo pasekmių yra nesaugaus prieraišumo susiformavimas. Vaikai nori turėti artimus santykius su kitais žmonėmis, tačiau kartu ir bijo galimo santykių nutrūkimo. Atsiskyrimas nuo motinos ar nenuolatinė globa gali paskatinti prieštaringų reakcijų susiformavimą, tai yra nesaugų prisirišimą arba agresyvų savarankiškumą, o kartais ir jų derinį (J.Bowlby, 1973).

Manoma, kad sveikam vaiko vystymuisi visų pirma reikia emocinės šilumos ir meilės. Tokiu atveju, nepakamas emocinių poreikių patenkinimas, turi didžiausią neigiamą įtaką vaikui. J.Langmeier ir Z.Matejček naudoja "psichinės deprivacijos" terminą. Jie pateikia tokį psichinės deprivacijos apibrėžimą: tai psichinė būseną, atsirandanti dėl gyvenimiškų situacijų, kai subjektui nesuteikiama galimybė patenkinti kai kuriuos jo esminius psichinius poreikius pakankamu kiekiu per pakankamai ilgą laiką. Štai minėtų autorių įvardinami esminiai psichiniai poreikiai:

- 1) stimulų poreikis, tam tikru kiekiu ir įvairumu;
- 2) esminių sąlygų veikliam mokymuisi poreikis;
- 3) pirminių socialinių ryšių (ypatingai su motina), sudarančių galimybę veikliai esminei asmenybės integracijai, poreikis;
- 4) socialinės savirealizacijos, suteikiančios galimybę įvaldyti skirtingus socialinius vaidmenis ir vertybinius tikslus, poreikis (J.Langmeier, Z.Matejček, 1984).

Kaip matome, čia pateikti poreikiai tiesiogiai arba netiesiogiai yra ir socialiniai. Taigi, minėtų autorių psichinės deprivacijos samprata apima ir socialinę deprivaciją. Vienas iš deprivacijos faktorių yra vaiko atskyrimas nuo motinos ir jam įprastos socialinės terpės. Tarpasmeninių santykių sutrikimai tarp šeimos narių, nepriklausomai nuo to ar atsiskyrimas įvyksta ar ne, daro didelę deprivacinę įtaką, t. y. trukdo vaikui patenkinti jo esminius psychosocialinius poreikius. Tuo tarpu geras ryšys bent su vienu iš tėvų gali sumažinti neigiamas išsiskyrimo pasekmes. Nagrinėjant deprivuotus vaikus yra pastebima, kad jie skirtingai prisitaiko prie aplinkos. J.Langmeier ir Z.Matejček deprivuotus vaikus skirsto į keletą tipų: 1) užslopinto, pasyvaus ir regresyvaus tipo vaikai; 2) vaikai, pasižymintys pakeičiamuoju poreikių tenkinimu; 3) vaikai su perdėtu socialiniu interesu (hiperaktyvūs) 4) yra išskiriamas ir gerai prisitaikiusių vaikų tipas (nors ir pastarojo tipo vaikai irgi turi tam tikrų problemų). Detaliau galima paminėti vaikus, kurie socialinių poreikių nepatenkinamumą bando kompensuoti kitais dalykais. Žinoma kiekvienas vaikas pasirenka skirtingus kompensavimo būdus. Kartais vaikai yra linkę viską kompensuoti maistu, ir jie dažnai persivalgo. Kai kurie vaikai neturėdami pastovių ir užtikrintų santykių tampa pastoviai besiskundžiančiais. Kiti demonstruoja atvirą agresyvumą. Reikia pabrėžti, kad toks kompensuojantis elgesys yra žemesnio lygio ir daugiausia yra nukreiptas į biologinius poreikius (valgymas, masturbacija, seksualinis aktyvumas, manipuliavimas daiktais vietoj kontakto su žmonėmis; nusiskundimai vietoje aktyvaus siekimo įsijungti į grupę; vėliau perdėtas mėgavimasis savimi, ir dažniausiai fiziniame lygyje; matant kitų skausmą greičiau pasireiškia piktdžiugiškumas, negu teigiami draugiškumo ir užuojautos jausmai ir t. t. (J.Langmeier, Z.Matejček, 1984).

Motinos ir vaiko ryšys negali būti nutrauktas be rimtų pasekmių vaiko emociniam vystymuisi (A.Freud, 1991). J. Bowlby patvirtina A.Freud išvadas. Jis teigia, kad netekimas motiniškos meilės ankstyvame amžiuje, daro ilgalaikę įtaką protiniam ir asmeniniam vystymuisi. J.Bowlby pateikia sugrupuotus šaltinius, kuriais remdamasis daro minėtas išvadas. Tai trijų rūšių šaltiniai: 1) tiesioginiai vaikų psichinės sveikatos ir vystymosi stebėjimai prieglaudose, ligoninėse, vaikų namuose. 2) jaunuolių ir suaugusiųjų, kurie pastaruoju metu kenčia nuo psichinių negalių, vaikystės istorijų nagrinėjimas; 3) ilgalaikiai vaikų, ankstyvajame amžiuje kentėjusių nuo deprivacijos, psichinės būsenos tyrimai. J.Bowlby teigimu, šie tyrimai patvirtina ir papildo vienas kitą.

Jie aiškiai rodo, kad netekimas motiniškos meilės beveik visada įtakoja fizinį, intelektualinį ir socialinį vaiko vystymąsi, gali atsirasti fizinių ir psichinių ligų simptomai (J.Bowlby, 1973). Deprivaciją patyręs vaikas gali neišgyventi bendrumo ir susivienijimo su kitais žmonėmis jausmų, net ir tapęs paaugliu ar pilnai suaugęs. Jis aplinkinius gali suvokti kaip keliančius grėsmę ir dėl to labai padidėja priešiško bei agresyvių reakcijų tikimybė (G.Valickas, 1997). Bowlby nurodo jog deprivacijos pasekmės didele dalimi priklauso nuo vaiko amžiaus, jo ankstesnės patirties, išsiskyrimo laiko, nuo naujos priežiūros sąlygų. Kuo ilgesnis deprivacijos laikas, tuo žemesnis vaiko vystymosi lygis. Kai kurie tyrinėtojai mano, kad po trijų mėnesių deprivacijos įvyksta reikšmingi pakitimai ir pilnas išgyjimas pasiekiamas retai, jeigu iš viso pasiekiamas.

Skirtingi tyrimai ir debatai leido nustatyti tiesioginę ir negrįžtamą ankstyvąją įtaką tolesniai vaiko raidai, tačiau nėra pagrįstų įrodymų, kad egzistuoja nekintamas priežasties-pasekmės poveikis. Vis dėlto pripažįstama, kad tai, kas nutinka per pirmuosius gyvenimo mėnesius ir metus, veikia tolesnį vaiko vystymąsi: Manoma, kad ankstyvojoje vaikystėje patirti pažeidimai atsinaujina, praleistos galimybės negali būti išnaudotos vėliau ir pirmieji metai palieka neištrinamą antspaudą tolesniam gyvenimui. Visgi, mokslininkų teigimu, išgyventi sunkumai gali būti įveikiami, kai kurios praleistos galimybės gali būti kompensuotos ir tolesnį žmogaus elgesį lemia ne vien tik ankstyva patirtis. Tačiau neatmetama galimybė, kad neretai ankstyvi pažeidimai gali smarkiai sutrikdyti vaiko gyvenimo perspektyvas, o praleistų galimybių kompensavimui dažnai prireikia intervencijos. Taigi, ankstyvasis gyvenimo laikotarpis sukuria arba tvirtą, arba trapų pagrindą, kuriuo remiasi tolesnis žmogaus vystymasis (Shonkoff, Phillips, 2000, p. 384).

Išskiriama teorinė kryptis, nors ir glaudžiai susijusi su anksčiau paminėtomis teorijomis, grindžiama ekologiniu-sisteminu požiūriu, kurį Porter (2002) apibūdina kaip vaiko vystymosi vertinimą keliais aspektais:

- *holistiniu*, reiškiančiu, kad visos vystymosi sritys – kognityvinė, kalbinė, fizinė, socialinė ir emocinė – yra susijusios tarpusavyje;
- *dinaminiu*, pažyminčiu aplinkos keitimo ir pritaikymo svarbą, atsižvelgiant į besikeičiančius individo poreikius (Porter, 2002);
- *transakciniu*, grindžiamu Sameroff ir Chandler modeliu (1975), pasak kurio, vystymąsi palengvina dvikryptė, abipusė sąveika tarp vaiko ir jo aplinkos. Vystymosi

pasekmės – tai nuolatinės dinaminės sąveikos tarp vaiko elgesio, globėjo atsako į vaiko elgesį ir aplinkos veiksnių, kurie veikia ir vaiko, ir globėjo elgesį, rezultatas;

- *singulariniu*, žinios ar raida yra ypatingi – individai kuria savo unikalias perspektyvas.

Ekologinis-sisteminis požiūris leidžia vaiko ir jo šeimos raidą bei pokyčius analizuoti sistemiškai, atsižvelgiant į platesnį kontekstą (Horwath, 2000). Tai turėtų būti svarbu, kuriant ankstyvojo vaikų ugdymo programų modelius: Ugdymo tikslas perkeliamas nuo to, ką vaikas turėtų žinoti, link jo išklauso ir atsižvelgimo į jo gyvenimo patirtį (Porter, 2002, p. 9).

Autoriai nurodo, kad vaikui, kuriam poveikį daro biologiniai ar aplinkos rizikos veiksniai, „ankstyvosios intervencijos (vaikystėje) tikslas yra iki minimumo sumažinti arba užkirsti kelią fiziniams, kognityviniams, emociniams ribotumams“ (Blackman, 2003, p. 2). Autorius akcentuoja šeimos esminį vaidmenį, kaip intervencijos ir pagalbos sėkmės pagrindą.

1.2. Vaikų, likusių be tėvų globos, problema Lietuvoje

Remiantis G.Auryliene (2006), pagal rūšis vaikų globa skirstoma į laikiną ir nuolatinę, pagal formas - į globą šeimoje, šeimynoje ir institucijoje. Vaiko laikinoji globa- laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje ar institucijoje.

1999 m. gyventojų tyrimo duomenimis, Lietuvoje gyveno apie 900 tūkst. vaikų iki 18 metų, o tai sudaro 24,2 proc. visų šalies gyventojų. Dėl vaikų nepriežiūros, smurto šeimoje arba dėl to, kad tėvams apribotos tėvystės teisės, kasmet apie 3,5 tūkst. vaikų reikia skirti valstybės globą. Tėvų globos netekę vaikai dažniausiai yra asocialių šeimų vaikai, o šių šeimų nuolat daugėja. 1998 m. liepos 1 d. Lietuvoje 6636 tėvų globos netekę vaikai ir našlaičiai buvo globojami 5138 šeimose. 6262 vaikai buvo globojami valstybės, savivaldybių, visuomeninių organizacijų vaikų globos institucijose, 345 vaikai gyveno 46 šeimyniniuose vaikų globos namuose (šeimynose). Šiuo metu pastebimos tendencijos,

kad vis daugiau vaikų grįžta iš globėjų ir šeimynų į globos namus.

Kaip matome, vaikų, globojamų vaikų globos institucijose, yra gana daug, tačiau tyrimų apie tiems vaikams kylančias psichologines problemas ir kaip jas būtų galima įveikti, beveik nėra. Su jais dirbantys specialistai taip pat pasigenda psichologinio, socialinio ir pedagoginio darbo rekomendacijų, skirtų darbuotojams, dirbantiems su be tėvų globos likusiais vaikais. Antra vertus, informaciniame pranešime “Dėl problemų ir tendencijų įvaikinimo ir globos srityje“ (2006) teigiama, kad sudėtinga organizuoti fizinio asmens pasirengimą būti globėju todėl, kad nėra globėjų mokymo programos, vieningų reikalavimų globėjams bei reikalingos metodinės pagalbos. Trūksta socialinių partnerių, sunku rasti profesionalius lektorius, specialistus, galinčius kvalifikuotai atlikti būsimų globėjų mokymą, įvertinti globėjų motyvaciją, pasirengimą atlikti globėjo pareigas, nuolat palaikyti ryšius su globėjų šeimomis, globojamu vaiku bei jo biologine šeima, padėti tarnyboms dirbti su globėjų šeima.

Remiantis statistikos departamento informacija (2002), “vaikų globos poreikio bei apimtys statistika atskleidžia socialines, ekonomines, kultūrinės vaikų gyvenimo problemas, visuomenės požiūrį į jų sprendimą bei valstybės politiką garantuojant vaiko teises”. Švietimo sistemai šis rodiklis padeda prognozuoti lėšas prevencinėms programoms ir vaikų globai, numatyti programas socialinės rizikos šeimų vaikų užimtumui organizuoti bei socialinių darbuotojų poreikį. 2002 m. socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų neryškiai sumažėjo (šeimų – nuo 18,7 tūkst. 2001 m. iki 18,5 tūkst., vaikų – nuo 42,8 tūkst. iki 40 tūkst.). 2002 m. tėvų globos neteko 3 003 vaikai, iš jų 41% buvo iki 7 metų amžiaus. Šeimų (asmenų) globai buvo nukreipti 1 359 vaikai (45%). Apie tris ketvirtadalius šių vaikų paėmė globoti artimi giminaičiai. 2002 m. pabaigoje 52% (7,6 tūkst.) našlaičių ir beglobių vaikų buvo globojami šeimose, 2% – šeimynose, 46% – įvairiose vaikų globos įstaigose. 2002 m. vaikų padaugėjo beveik visose globos įstaigose. Vaikų globos įstaigose 79% vaikų yra našlaičiai ir beglobiai Likusi dalis vaikų gyvena globos namuose dėl įvairių socialinių problemų šeimose. Našlaičiai ir beglobiai sudaro 82% vaikų globos namuose, 63% – globos namuose vaikams su negalia ir 84% – laikinos vaikų globos namuose. 2002 m. didėjo įvaikintų vaikų skaičius, daugiau vaikų įvaikino ir užsienio piliečiai (31% visų 2002 m. įvaikintų vaikų) (Socialinės paslaugos, 2002).

Anot jau minėtos R.Braslauskienės (1999), šiandien institucijos atlieka tik palengvinimo funkciją, tai yra apsaugo vaikus nuo elgetavimo, valkatavimo, prostitucijos ir kitų reiškinių. Globos įstaigų turinys ir filosofija nepasikeitusi. Jos nepajėgios spręsti tas problemas, kurias vaikai atsineša iš šeimų, ir tas, kurios susikaupia institucijose, tai yra socialinė ir emocinė deprivacija, smurtas ir prievarta, atsiskyrimus ir praradimus patyrusių vaikų socialinė adaptacija, terapinė pagalba, trūksta kompetetingų specialistų. Auklėtojos, pasak R.Braslauskienės (1999, p.89), turi tik pedagoginį išsilavinimą, o to nepakanka darbui su vaikais, turinčiais prierašumo problemų, patyrusiais atsiskyrimą, smurtą. Institucijų personalui turi būti teikiama terapinė pagalba, konsultacijos, apmokymai, sukurtos savitarpio pagalbos grupės. Lietuvai tas iki šiol nebūdinga.

Pedagogai nesistengia suprasti vaiko poreikių, nežino jo fizinių bei psichinių poreikių. Ne kiekvienas pedagogas žino, kad vaiko ugdymas priklauso nuo:

- Įgimtų biologinių savybių;
- Aplinkos įtakos;
- Vaiko asmeninio aktyvumo;
- Ugdomojo aplinkos poveikio.

Kadangi “nemaža globos namų pedagogų neturi specialaus pedagoginio – psichologinio išsilavinimo, pagrindinė vaikų auklėjimo priemonė – bausmės. Mokslininkų nuomone, bausmės išreiškia pačių auklėtojų menką kultūrą, skatina vaikus bijoti, gimdo žiaurumą, užmuša savigarbą, slopina žmoniškumą“ (R.Braslauskienė, 1999, p. 89-90). “Visuomenė, taisydamą tėvų padarytą skriaudą, steigia, organizuoja įvairias institucijas, kurios bando atstoti vaikui tai, ko jis neteko, tėvų meilę pakeičia pedagogų priežiūra ir rūpestis, bendravimą su tėvais – auklėtojų pakalbinimai. Jų dėmesio, bendravimo maža; tai negali sušildyti vaiko sielos“ (R.Braslauskienė, 1999, p.91).

Kita vertus, pastebimos tendencijos, jog apribojus tėvų valdžią neterminuotai, šeima išbraukiama iš socialinės rizikos šeimų sąrašo ir su ja socialinio darbo dirbti nebereikia. Pažymėtina, kad remiantis informaciniu pranešimu “Dėl problemų ir tendencijų įvaikinimo ir globos srityje“ (2006), socialinės rizikos šeimų skaičius mažėjo, tačiau daugėjo tėvų globos netekusių vaikų skaičius. Lietuvoje kasmet savivaldybių administracijos ar teismo sprendimu apie 3 tūkstančiams vaikų nustatoma globa (rūpyba), tačiau vaikų, grąžintų į biologines šeimas, skaičius tesiekia trečdalį. 2005 metų gruodžio

1 dienai Lietuvoje buvo globojama 13032 vaikų, iš jų: institucijoje – 5451, šeimose ir šeimynose – 7581. Neretai vaiko globa institucijoje tampa ne laikina vaiko priežiūros forma, sudaranti galimybes užtikrinti vaikui saugias, sveikas ir tinkamas sąlygas augti ir vystytis, kol bus išspręstas jo gražinimo į biologinę šeimą ar įvaikinimo bei globos šeimoje klausimas, o ilgalaikiais namais. 2005 metų gruodžio 1 dienai vaikų globos institucijose laikinai buvo globojami 2804, nuolatinai – 2647.

Tai, kad vaikai perduodami valstybės globai, iš dalies lėmė politiniai, ekonominiai ir socialiniai sunkumai. Tai – tarybinių laikų palikimas, kai globa buvo ir vis dar yra tik įrankis įvairioms problemoms spręsti. Šios vaikų globos įstaigos dažniausiai skirtos vyresniems vaikams bei paaugliams, turintiems elgesio sutrikimų, taip pat tikriems broliams ir seserims, siekiant, kad jie nebūtų išskirstyti po skirtingus globos namus. Valstybės globa (t. y. vaikų/našlaičių namai) yra institucinė struktūra, dažnai gana griežtai reglamentuota. Ugdytinių veikla vyksta pagal globos namų taisykles ir iš anksto parengtas programas, o ir pati visuomenė nelabai linkusi pripažinti ir priimti tokius vaikus. Ypač tas atstūmimas jaučiamas mokyklose. Vaikų ir jaunimo globos institucijose dienos režimas yra pastovus, monotoniškas, vaikams neįdomus. Veikla su vaikais mažai diferencijuota, neindividualizuota. Auklėtojai nepakankamai dėmesio skiria ugdymo procesui, individualiam darbui su vaiku, daugiau apsiriboja vaikų priežiūra (R.Žukauskienė, O.Leiputė, 2002).

Reikia pabrėžti, jog šiuo metu ypač stebimas norinčių globoti vaikus šeimų ir įvaikintojų trūkumas, jų skaičiaus mažėjimas. Dauguma šeimų teikia prioritetą vaiko globai, o ne įvaikinimui, tai lemia valstybės mokama išmoka už globojamą (rūpinamą) vaiką. Pažymima, jog dauguma globėjų (rūpintojų) neduoda sutikimų, kad jų globojamas (rūpinamas) vaikas būtų įtrauktas į galimų įvaikinti vaikų sąrašus Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, nors patys neketina įvaikinti globojamo (rūpinamo) vaiko. Be to, šeimos nori globoti tik mažamečius, sveikus, netekusius tėvų, neturinčius elgesio problemų ir pan. vaikus, o neįgalių vaikų globoti nenori. Šeimos vengia atsakomybės už vaiką, ypač paauglį, bijo, kad su juo nesusitvarkys. Informaciniame pranešime “Dėl problemų ir tendencijų įvaikinimo ir globos srityje“ (2006) teigiama, kad tokią baimę lemia ir tai, kad nesukurta

konsultavimo, paramos tokioms šeimoms sistema, kai kilus problemoms būtų galima pasitarti, pasikonsultuoti su specialistais.

Sistemiški tyrimai, kuriuose analizuojama, kokią įtaką vaikų raidai daro tėvų praradimas ir gyvenimas institucijose, užsienio šalyse pradėti nuo 1940-ųjų metų. Tyrimų duomenys parodė, jog institucijose gyvenantys vaikai dažnai pasižymi žemesniais kalbiniais sugebėjimais, jų intelektualiniai sugebėjimai, palyginti su vaikais, augančiais šeimose, taip pat yra žemesni. Be abejo, auklėjimo ir gyvenimo sąlygos dabartiniu metu gerokai skiriasi nuo tų, kuriose vaikai gyveno 1940–1950 metais, todėl reikia atlikti naujus tyrimus. Suomijoje buvo atliktas išsamus tyrimas siekiant išsiaiškinti, kokiems vaikų emociniams ir elgesio požymiams įtakos turi šeimos sudėtis. Tiek tėvų, tiek mokytojų apklausų rezultatai parodė, kad mažiausiai emocinių ir elgesio sutrikimų turi vaikai, gyvenantys su biologiniais tėvais, o daugiausiai – vaikai, augantys atskirai nuo šeimos. Vaikai, gyvenantys su vienu iš biologinių tėvų ir jo partneriu, turėjo daugiau elgesio problemų namuose, tačiau mokykloje jų elgesys buvo mažiau problemiškas nei vaikų, auginamų vieno tėvo arba motinos (R.Hukkanen, A.Sourander, L.Bergroth, J.Piha, 1999). R.Žukauskienė, O.Leiputė (2002) tyrimu nustatyta, jog vaikų ir jaunimo globos namuose gyvenantiems paaugliams būdingos gana rimtos elgesio bei emocinės problemos, t.y. vaikų ir jaunimo globos namuose gyvenantiems paaugliams būdinga daug didesnė agresija, delinkvencija, šalinimasis, nerimas/depresija, akivaizdesnės somatinio pobūdžio bei dėmesio problemos. Tai gali būti sietina tiek su vaikystėje išgyventais traumuojančiais įvykiais, tiek su dabartinėmis gyvenimo sąlygomis globos institucijose.

Kaip rodo kiti tyrimai, institucinio pobūdžio sąlygomis vaiko ir personalo bendravimą reguliuoja institucinė rutina, vaikai tokio tipo įstaigose retai linkę užmegzti ryšį su personalu. Tik 13 proc. viso bendravimo pradedama vaikų iniciatyva, vaikai neskatinami pradėti bendrauti, o vaikų pastangos bendrauti su suaugusiuoju 52 proc. atvejų buvo ignoruojamos. Kai į jas būdavo atsižvelgiama, 65 proc. atvejų personalo reakcija būdavo reguliatyvi (dažniausiai kokie nors nurodymai) ir tik 35 proc. atvejų pagalbinė. Panašu, kad toks bendravimo modelis turi neigiamos įtakos tiek kognityvinei, tiek psichosocialinei vaikų raidai ir neadaptivių atribucijų susiformavimui (R.Žukauskienė, K.Ignatavičienė, 2001).

Neigiama atskyrimo nuo tėvų ir tėvų netekties (jų mirties), taip pat apgyvendinimo

globos institucijose įtaka psichinei sveikatai gana gerai parodyta literatūroje, ypač prieraišumo teorijos požiūriu. Galimybė kurti artimus, nuolatinus santykius yra bene svarbiausias dalykas vaiko gerovei ateityje. Vaikams, kurie neteko tėvų jiems mirus arba buvo nuo jų atskirti, labiau pasireiškia psichiatriniai požymiai. Jie ne tik labiau linkę į emocišes ir elgesio problemas – išgyvenimai, susiję su tėvų mirtimi ar jų praradimu, gali dar labiau jas sustiprinti. Tokie vaikai dažniau nerimauja, išgyvena sunkias depresijas, galvoja apie savižudybę ir bando žudytis, būna apimti psichozės (R.Žukauskienė, O.Leiputė, 2002).

Kitose šalyse atlikti tyrimai rodo, jog vaikams, gyvenantiems įvairaus pobūdžio globos institucijose, ypač jeigu jie anksti į jas patenka ir praleidžia juose keletą metų, susidaro nemažai emocišnių ir elgesio problemų. Anglijoje atliktų tyrimų metu nustatyta, jog 30–40 proc. berniukų ir 23–29 proc. mergaičių pasižymi rimtomis elgesio ir emocišnėmis problemomis. Olandijoje atlikti tyrimai, kurių metu buvo lyginami vaikai, gyvenantys su laikiniais tėvais (globėjais), ir vaikai, gyvenantys institucijose, parodė, jog vaikai, gyvenantys institucijose, turi daug daugiau elgesio ir emocišnių problemų (43–57 proc. vaikams, gyvenantiems institucijose, ir 11–15 proc. vaikų, gyvenančių su globėjais), mokymosi sunkumų ir negalių (atitinkamai 52 proc. ir 19 proc.), jų santykiai su bendraamžiais blogi (atitinkamai 46 proc. ir 8 proc.). Graikijoje nustatyta, jog vaikai, ilgą laiką praleidę institucijose, taip pat pasižymi daug rimtesnėmis elgesio problemomis ir sunkumais mokykloje bei blogesniais santykiais su bendraamžiais nei vaikai, gyvenantys su globėjais, ar vaikai, gyvenantys namuose su vienu arba abiem tėvais (R.Žukauskienė, O.Leiputė, 2002). Skandinavijos šalyse, pavyzdžiui, Suomijoje, nustatyta, jog labai rimtos elgesio problemos būdingos net 67 proc. vaikų, gyvenančių vaikų globos institucijose. Be abejo, vaikų, patenkančių į vaikų globos institucijas, patirtis yra labai neigiama: jie išgyveno tėvų mirtį arba netektį dėl kitų priežasčių (tėvų įkalinimo, alkoholizmo, nesirūpinimo vaikais ar žiauraus elgesio su jais). Šie vaikai dar prieš patekdami į vaikų globos įstaigas įgijo labai neigiamą psichosocialinę patirtį (R.Hukkanen, A.Sourander, L.Bergroth, J.Piha, 1999).

Taigi, akivaizdu, jog daugeliui šeimų, auginančioms vaikus, reikalinga psichopedagoginė ir socialinė parama bei pagalba (R. Pabedinskienė ir G. Kvieskienė, 2002). Reikia pabrėžti, kad likusiam be tėvų globos vaikui ypač reikalinga

įvairiapusiškesnė ir kokybiškesnė pedagoginė ir psichologinė pagalba. Tačiau tam, kad tokios pagalbos teikimas būtų užtikrintas, visų pirma būtina gerai organizuota vaiko globos sistema (Socialinis ugdymas, 2002, p. 47).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje, deja, pagrindinė *valstybės remiama ankstyvosios intervencijos forma yra vaikų globos institucijos*. Taigi visuomenėje yra ir bus šeimų (tėvų), kurie nenori ar dėl kokių nors priežasčių negali rūpintis savo vaikais.

1.2.1. Vaiko globos socialiniai ir teisiniai aspektai

Vaikų teisių Konvencijos dėka, pradėjo keistis visuomenės požiūris į beglobius vaikus. Tai paskatino kurti tobulesnę vaikų globos ir rūpybos sistemą. Tačiau galime teigti, kad, remiantis vaiko gerovės politikos koncepcija (2002), Lietuvoje dar nėra sukurtas ir išplėtotas tinkamas socialinių paslaugų teikimo tinklas, trūksta kokybiškų prevencinių, reabilitacinių paslaugų vaikams ir jų šeimoms. Per paskutinius metus padidėjo socialinių paslaugų poreikis bei siūlomų socialinių paslaugų asortimentas bei jų teikimo apimtis.

Lietuvoje vaiko globos teorija formavosi keletą dešimtmečių atsižvelgiant į vaiko globos sistemos kitimą. Būtent Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas ir nustato vaiko globą, jos įteisinimo, pasibaigimo, organizavimo tvarką, tikslus ir uždavinius, globos steigimo principus, globos rūšis ir formas, globėjų teises, pareigas bei atsakomybę, globojamo vaiko asmeninių ir turtinių interesų apsaugą Lietuvos Respublikos teritorijoje. Įstatymas vaiko globą apibrėžia kaip likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam ar juridiniam asmeniui, priežiūrą, auklėjimą, jo asmeninių ir turtinių bei teisinių interesų atstovavimą ir gynimą. Įteisinant globą, vadovaujamosi šiais principais:

- 1) vaiko interesų pirmumas;
- 2) pirmumo teisę tapti globėjais turi vaiko artimi giminaičiai, jeigu tai atitinka vaiko interesus;
- 3) vaiko globa šeimoje;
- 4) broliai ir seserys neišskiriami, išskyrus tuos atvejus, kai pažeidžiami vaiko interesai.

Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija (Žin., 1995, Nr. 60-1501) (3 straipsnis) reglamentuoja, jog valstybės dalyvės įsipareigoja teikti vaikui tokią apsaugą ir globą, kokios reikia jo gerovei; 20 straipsnio 1 dalis numato, jog vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114 (Žin., 2005 Nr.126-4501) Tarnybos uždaviniuose numatyta: organizuoti įvaikinimą Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams Lietuvos Respublikoje bei užtikrinti įvaikinimą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nuostatų vykdymą, organizuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų kvalifikacijos tobulinimą ir globėjų (rūpintojų) bei tėvių rengimą bei organizuoti specialistų, vykdančių vaiko globėjų (rūpintojų) bei tėvių pasirengimo globoti (rūpintis) ir įvaikinti patikrinimą, mokymą ir atestavimą).

Bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimo Nr. 1983 (Žin., 2002, Nr. 120 – 5415) Tarnybos uždaviniuose numatyta: konsultuoti tėvus, mokytojus, auklėtojus ir pačius vaikus jų teisių apsaugos, globos (rūpybos), įvaikinimo ir teisės pažeidimų prevencijos klausimais; kaupti ir sisteminti informaciją apie savivaldybėje esančius vaikus, kurie įstatymų nustatyta tvarka gali būti įvaikinami ir asmenis, kurie nori įvaikinti; teikti Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybai informaciją apie savivaldybės teritorijoje esančius galimus įvaikinti vaikus ir asmenis, kurie nori įvaikinti).

Vaiko globos organizavimo nuostatai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-03-27 nutarimas Nr. 405 (Žin., 2002, Nr. 35-1275) reglamentuoja bendruosius Lietuvos Respublikos teritorijoje likusio be tėvų globos vaiko globos(rūpybos) organizavimo principus, vaiko globėjo (rūpintojo) pirminės atrankos, pasirengimo, skyrimo, atleidimo arba nušalinimo nuo pareigų, vaiko nuolatinės globos(rūpybos)nustatymo ir pasibaigimo tvarką.

Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimas Nr. 1983 (Žin., 2002, Nr. 120 – 5415) numatyto

konsultuoti tėvus, mokytojus, auklėtojus ir pačius vaikus jų teisių apsaugos, globos (rūpybos), įvaikinimo ir teisės pažeidimų prevencijos klausimais; organizuoti asmens, norinčio tapti likusio be tėvų globos vaiko globėju (rūpintoju), pasirengimą globoti (rūpintis); atlikti pasirengimo būti vaiko globėju (rūpintoju) vertinimą, priimti sprendimą dėl fizinio arba juridinio asmens tinkamumo skirti vaiko globėju (rūpintoju); organizuoti likusio be tėvų globos vaiko laikinąją ir nuolatinę globą (rūpybą); atlikti vaikų laikinosios ir nuolatinės globos (rūpybos) priežiūrą šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybės institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigtose vaikų globos įstaigose; nustatyti vaikus, kuriems reikia globos (rūpybos), užtikrinti šių vaikų, taip pat šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybės institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigtose vaikų globos įstaigose globojamų (rūpinamų) vaikų apskaitą).

1.3. Globos įstaigų įtaka vaiko socialumo vystymuisi

Pasak G. Valicko (1997), nuo pat pirmųjų kūdikio gyvenimo akimirų prasideda jo socializacijos procesas, kurį galima apibūdinti kaip egzistuojančių elgesio normų ir vertybių sistemų, socialinių vaidmenų interiorizaciją, socialinės patirties perėmimą bei atgaminimą asmenybės veiklos ir bendravimo metu. Taigi šeima yra svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti, vystytis ir tobulėti. Nesant galimybei vaikui augti savo tėvų šeimoje pirmumo teisė teikiama vaiko globai šeimoje, jeigu tai nepažeidžia vaiko interesų (R.Pabedinskienė, 2004, p. 130).

Vaikystėje patirtas agresyvumas, baimė, pyktis išlieka visam gyvenimui. Dažnai vaikai tiek šeimoje, tiek globos namuose ciniškai demonstruoja nepagarbą savo tėvams, auklėtojams, kurie mažai paiso ir prastai tenkina vaikų poreikius. Kaip pastebėjo R.Braslauskienė, globos namuose gausu vaikų, kurie yra nedrausmingi, demonstratyviai konfliktuoja su pedagogais ir bendraamžiais, nesilaiko tvarkos, iššaukiančiai elgiasi, nori būti dėmesio centre, reikalauja, kad aplinkiniai juos nuolat užjaustų (R.Braslauskienė 1999, p.31)

Rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui, svarbus veiksnys - glaudus vaikų globos institucijos ir mokyklos bendradarbiavimas. Viena didžiausių globos institucijų problemų yra ta, kad išėję iš jų vaikai retai geba savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus. Globos institucijų veikla, buvusių auklėtinių atsiliepimai, straipsniai spaudoje dažniausiai rodo, kad šios institucijos dar nėra tinkamai pasirengusios spręsti išskylančias problemas. Z.Bajorūno (1997), B.Bitino (1995), atlikti tyrimai skirti šeimos, aplinkos vaidmens ir įtakos vaiko socialiniams ypatumams jo asmenybės formavimuisi. Mokslininkai įrodė, kad šeimoje vaikas perima šeimos gyvenimo būdą, dvasinę kultūrą, vertybines orientacijas, šeimoje vaikas įveikia nepasitikėjimą savimi, nerimą, vienišumą. Mokslininkų nuomone, globos namai turėtų garantuoti vaiko socialines-biologines teises. Globos namai turėtų remtis organizuotu sąmoningu, sąžiningu visų bendruomenės narių darbu.

R.Andrikenės (1998), I.Leliūgienės (1997), R.Braslauskienės (1999) atliktų tyrimų išvados rodo, kad žmogus, augęs šeimoje, įgyja gyvenimiškų privalumų daugiau, negu augęs globos namuose. Vaikų globos namai yra ypatinga socialinė institucija, kuri pratęsia gimusio vaiko egzistenciją, kur vaikas auginamas, auklėjamas, lavinamas ir ruošiamas gyvenimui. Vaikas, augantis vaikų globos namuose, yra tokia pat asmenybė, kaip ir vaikas augantis šeimoje. Jis nori būti mylimas, gerbiamas, suprastas, savarankiškas, nori pažinti ir suprasti suaugusiųjų pasaulį. Vaikų globos namai turėtų padėti vaikui surasti save, išsiaiškinti norus, siekius. Jis turi atskleisti savo pašaukimą, mokėti pažvelgti į save ir pažinti savąjį "aš", susikurti savo teisingas vertybines nuostatas.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tiriamieji

Tyrimas buvo atliekamas laikinos globos namuose (Vilniaus vaikų laikinosios globos namuose "Atsigręžk į vaikus" (tyrime dalyvavo 46 tiriamieji: 24 berniukai ir 22 mergaitės); *šeimynų tipo vaikų globos namuose* ("SOS kaime" (tyrime dalyvavo 47 tiriamieji: iš jų 27 berniukai ir 20 mergaičių), "Visų Šventųjų" parapijos vaikų laikinos globos namuose (tyrime dalyvavo 6 berniukai); *internatinėse mokyklose* Vilniaus 3-oje (Naujosios Vilnios) internatinėje mokykloje (tyrime dalyvavo 53 tiriamieji: 25 berniukai ir 28 mergaičių) ir Vilniaus 4-ojoje internatinėje mokykloje (tyrime dalyvavo 48 tiriamieji: 26 berniukai ir 22 mergaitės). Iš viso tyrime dalyvavo 200 tiriamųjų, iš jų – 108 berniukai ir 92 mergaitės. Tyrimas atliktas 2006-2007 m.m. Tiriamųjų amžius – 10 – 18 metų.

2.2. Tyrimo metodika

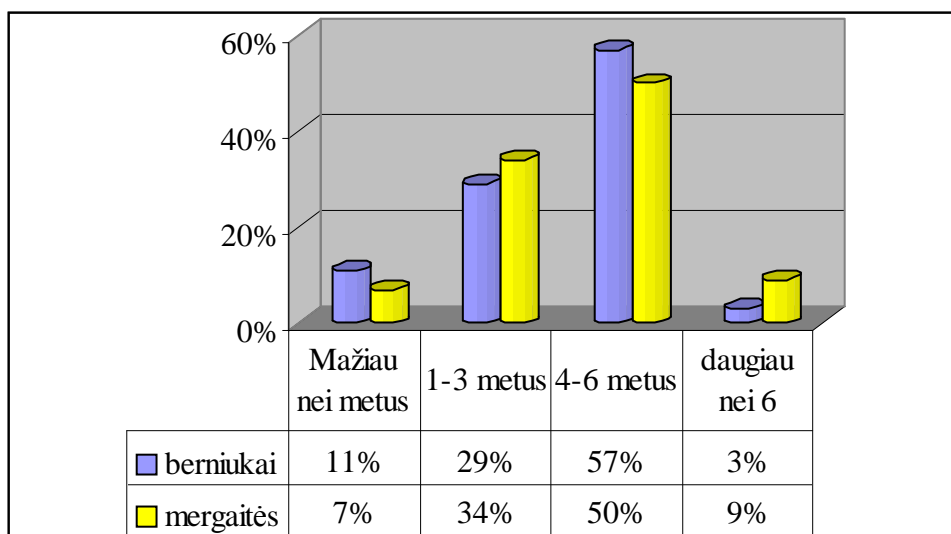
Reikalingi duomenys buvo renkami pateikiant tiriamiesiems darbo autorės sudarytą pusiau uždaro tipo anketą. Klausimai buvo orientuoti į vaikų savijautą, elgseną, ir socialinius poreikius prisitaikant prie naujos aplinkos, atsižvelgiant į patirtą išsiskyrimą ir anksčiau patirtą deprivaciją. Tyrime vadovautasi konfidencialumo ir laisvanoriškumo principais. Anketos duomenys apdoroti taikant įprastinius deskriptyvinius statistikos metodus. Duomenys apdoroti SPSS statistinių programų paketu. Skaičiuotas požymių kintamųjų dažnių ir santykinių dažnių pasiskirstymas imtyje. Ryšys tarp požymių buvo vertinamas taikant Pearson koreliacijos koeficientą (r), kontingencijos koeficientą (c) ir Chi kvadrato kriterijų (X).

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. GLOBOS ĮSTAIGOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ INTEGRACIJA Į VISUOMENĘ YPATUMAI

1 pav. pateikti tyrimo duomenys, kiek ilgai tiriamieji gyvena globos įstaigose (laikinos globos namuose, šeimynų tipo vaikų globos namuose, internatinėse mokyklose) pagal lytį.

Globos įstaigose gyvenančių berniukų ir mergaičių gyvenimo laikotarpis

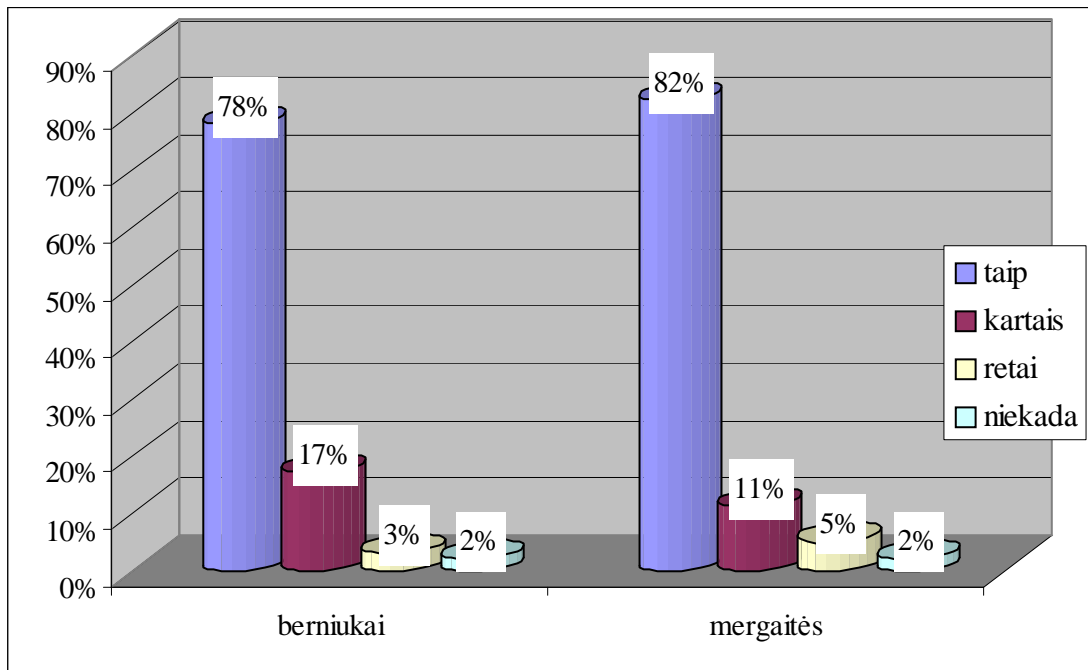

1 pav. Globos įstaigose gyvenančių berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) gyvenimo laikotarpis

Kaip matyti 1 pav., daugiausia globos įstaigose gyvenančių tiek berniukų (57 proc.), tiek mergaičių (50 proc.) globos įstaigose gyvena 4-6 metus.

2 pav. globos įstaigose gyvenančių berniukų ir mergaičių atsakymai į klausimą, ar jie, gyvendami vaikų globos įstaigose, turi galimybę svečiuotis pas tėvus (vieną iš tėvų), giminaičius ar globėjus, kur jaučiausi saugūs, laukiami, ir mylimi.

Globos įstaigose gyvenančių berniukų ir mergaičių galimybė svečiuotis pas artimuosius

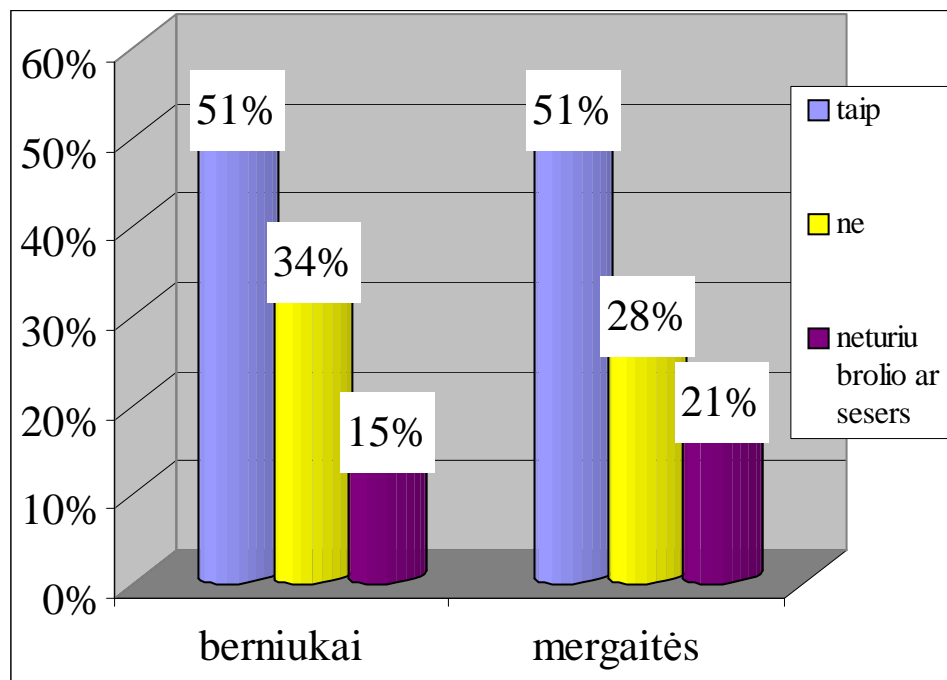

2 pav. Globos įstaigose gyvenančių berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) galimybė svečiuotis pas artimuosius.

Kaip matyti 2 pav., tiek 82 proc. mergaičių, tiek 78 proc. berniukų, gyvenančių globos įstaigose, turi galimybę gyvendami vaikų globos įstaigose, svečiuotis pas tėvus (vieną iš tėvų), giminaičius ar globėjus, kur jaučiausi saugūs, laukiami ir mylimi. Tačiau statistiškai reikšmingo skirtumo ($\chi^2(4) = 24,634$, $p = 0,328$) tarp mergaičių ir berniukų galimybės svečiuotis pas artimuosius nerasta.

3 pav. pateikti tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar jų broliai ir/arba seserys gyvena kartu su jais.

Berniukų ir mergaičių broliai ir/arba seserys, gyvenantys kartu globos įstaigoje

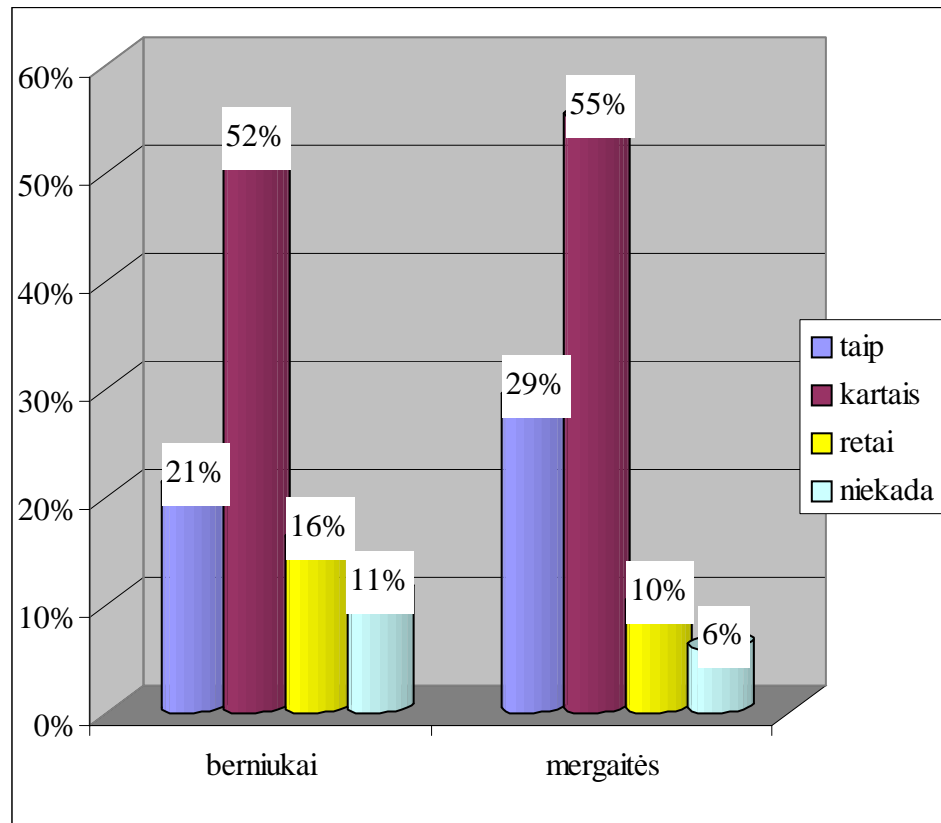

3 pav. Berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) broliai ir/arba seserys, gyvenantys kartu globos įstaigoje.

Lyginant tiriamųjų galimybę gyventi su broliais ir/arba seserimis, vos daugiau nei pusė tiek tirtų berniukų (51 proc.), tiek tirtų mergaičių (51 proc.) teigia, kad jų broliai ir/arba seserys gyvena kartu su jais, tačiau statistiškai šie rezultatai nereikšmingi.

4 pav. pateikti tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar vaikų globos įstaigose jie jaučiasi fiziškai ir psichologiškai saugūs (-i), ar jiems pakanka emocinės šilumos ir meilės.

Berniukų ir mergaičių psichologinio saugumo, emocinės šilumos ir meilės poreikio patenkinimas vaikų globos įstaigoje

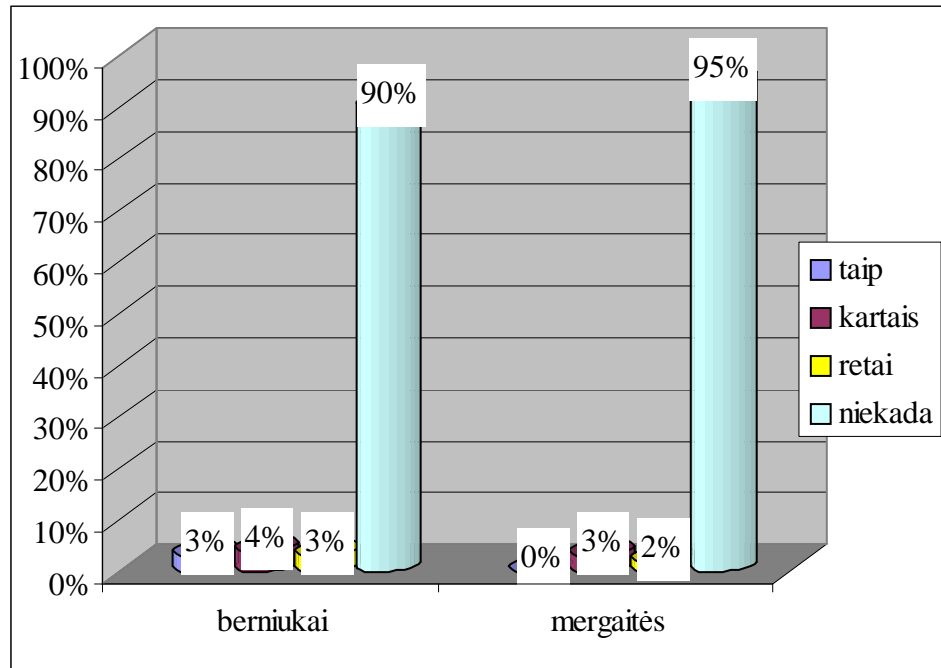

4 pav. Berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) psichologinio saugumo, emocinės šilumos ir meilės poreikio patenkinimas vaikų globos įstaigoje.

Kalbant apie berniukų ir mergaičių psichologinio saugumo, emocinės šilumos ir meilės poreikio patenkinimą vaikų globos įstaigoje, reikia pastebėti, kad gauti statistiškai reikšmingi ($\chi^2(4) = 17,763$, $p=0,001$) skirtumai tarp mergaičių ir berniukų. Į klausimą, ar vaikų globos įstaigose jie jaučiasi fiziškai ir psichologiškai saugūs (-i), ar jiems pakanka emocinės šilumos ir meilės, teigiamai atsakė tik 21 proc. berniukų ir 29 proc. mergaičių. Nedidelis skirtumas matomas tarp vaikų, kurie tik kartais jaučiasi fiziškai ir psichologiškai saugūs (-i), kuriems tik kartais jiems pakanka emocinės šilumos ir meilės: 55 proc. mergaičių ir 52 proc. berniukų. Taigi šie rezultatai rodo, kad mergaitės vaikų globos įstaigose jaučiasi fiziškai ir psichologiškai saugesnės, joms labiau pakanka emocinės šilumos ir meilės.

5 pav. pateikti tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar aplinkinius jie suvokia kaip keliančius grėsmę.

Globos įstaigose gyvenančių vaikų grėsmės iš aplinkinių suvokimas

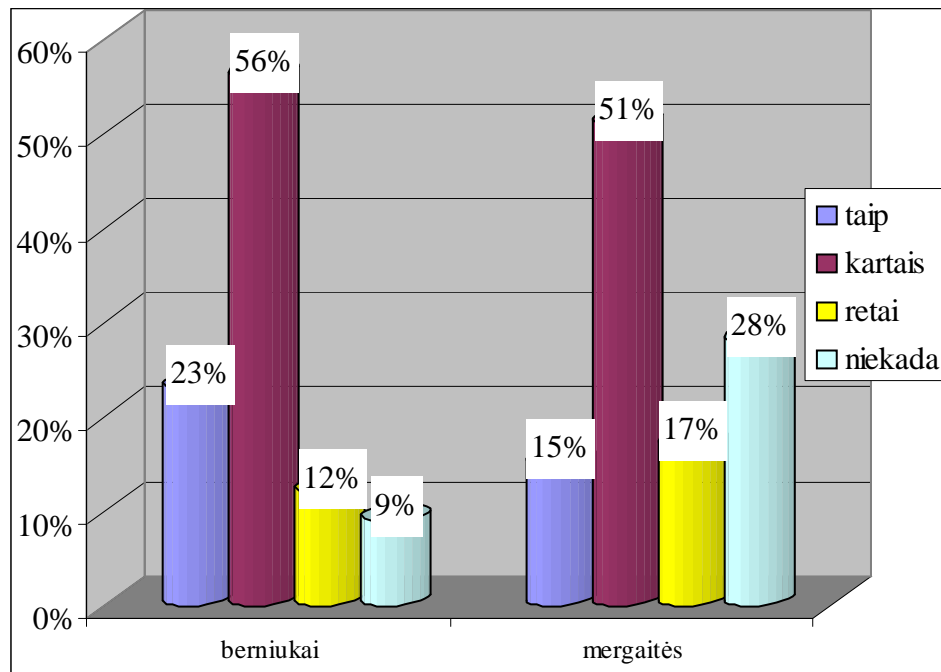

5 pav. Globos įstaigose gyvenančių berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) grėsmės iš aplinkinių suvokimas

Kaip matyti 5 pav., mergaitės (0 proc.) mažiau suvokia grėsmę iš aplinkos nei berniukai (3 proc.), daugiau mergaičių (95 proc.), nei berniukų (90 proc.) teigė niekada aplinkinių nesuvokiantys kaip keliančių grėsmę, tačiau statistiškai šie skirtumai nėra reikšmingi.

6 pav. pateikti tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar pedagogai nestengia suprasti jų fizinių poreikių.

Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nuomonė, ar pedagogai nesistengia suprasti jų fizinių poreikių

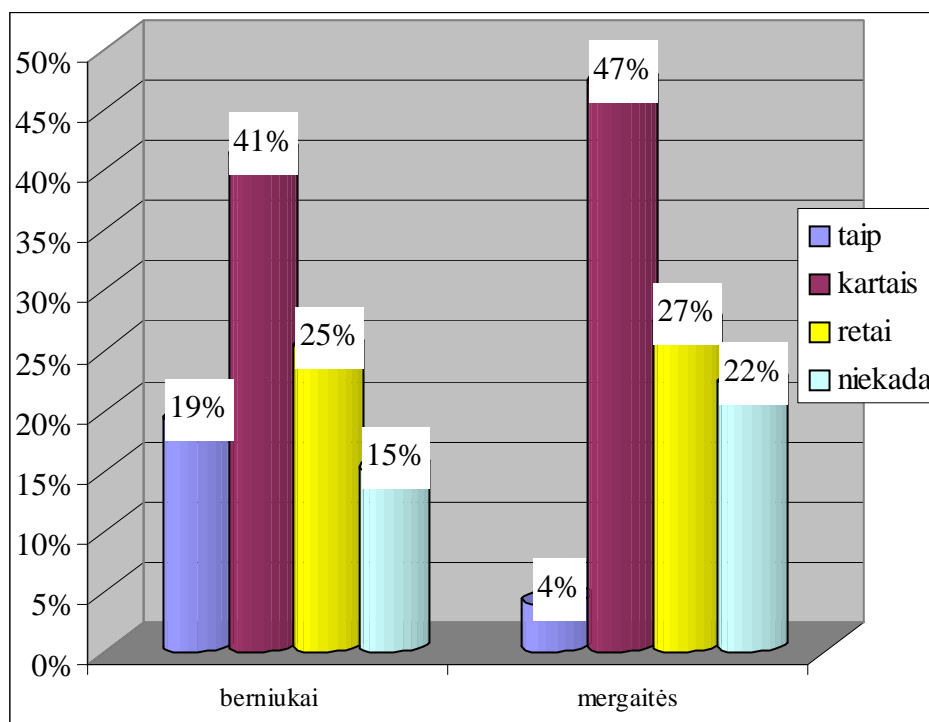

6 pav. Berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92), gyvenančių globos įstaigose, nuomonė, ar pedagogai nesistengia suprasti jų fizinių poreikių.

Statistiškai reikšmingas skirtumas gautas tarp mergaičių ir berniukų, manančių, kad pedagogai nesistengia suprasti jų fizinių poreikių, kokių daiktų jiems trūksta ir pan. ($\chi^2(4)=74,647$, $p=0,01$) – 23 proc. berniukų, 15 proc. mergaičių. Taigi berniukams labiau atrodo, kad pedagogai nesistengia suprasti jų fizinių poreikių.

7 pav. pateikti tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar pedagogai nesistengia suprasti jų psichologinių poreikių.

Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nuomonė, ar pedagogai nesistengia suprasti jų psichologinių poreikių

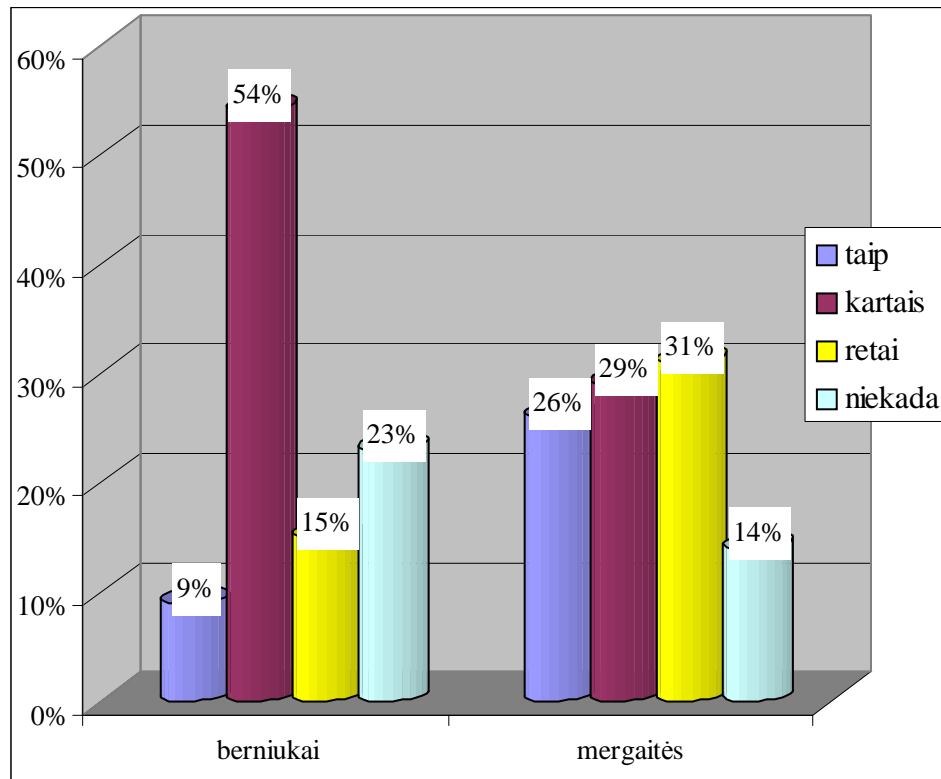

7 pav. Berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92), gyvenančių globos įstaigose, nuomonė, ar pedagogai nesistengia suprasti jų psichologinių poreikių.

Kaip matyti 7 pav., 19 proc. berniukų ir tik 4 proc. mergaičių mano, kad pedagogai nesistengia suprasti jų psichologinių poreikių, kaip jaučiasi, dėl ko pergyvena, nors statistiškai šie skirtumai nėra reikšmingi.

8 pav. pateikti tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar jie dažnai nerimauja.

Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, patiriamas nerimas

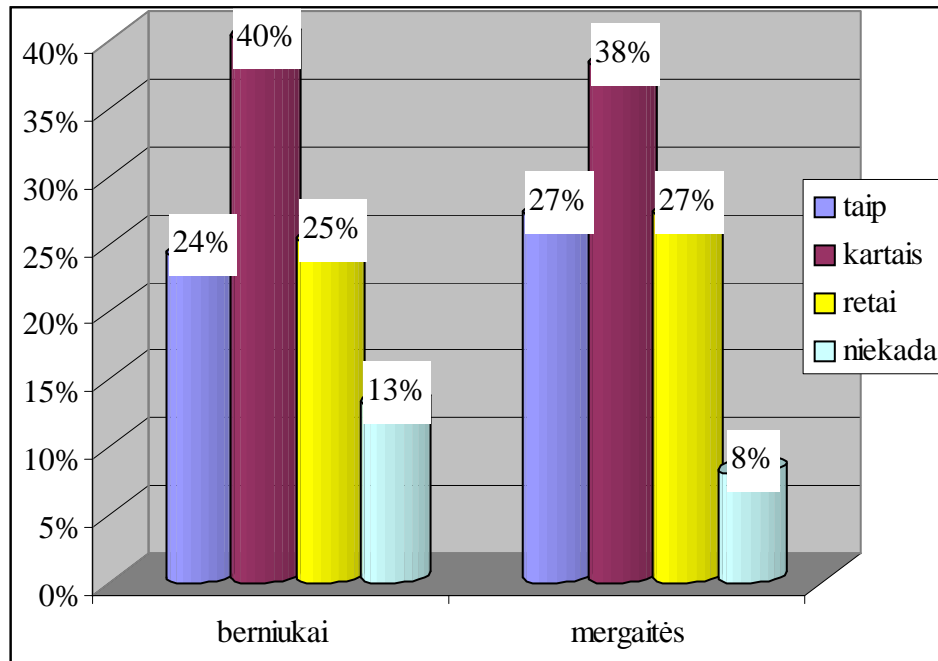

8 pav. Berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92), gyvenančių globos įstaigose, patiriamas nerimas

Rezultatai rodo, kad yra statistiškai reikšmingi skirtumai ($\chi^2(4) = 71,284$, $p=0,000$) tarp mergaičių ir berniukų. Nustatyti ryškūs skirtumai, kad dažnai daugiau nerimauja mergaitės (26 proc.), nei berniukai (9 proc.). Tačiau berniukų yra daugiau tarp tik kartais nerimaujančių (54 proc.) nei mergaičių (39 proc.), niekada nerimaujančių taip pat yra daugiau berniukų (23 proc.) negu mergaičių (14 proc.).

9 pav. pateikti tiriamųjų atsakymai į klausimą, ar jie dažnai išgyvena sunkias depresijas.

Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, išgyvenama depresija

9 pav. Berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92), gyvenančių globos įstaigose, išgyvenamos depresijos

Kaip matyti 9 pav., tarp mergaičių (27 proc.) yra šiek tiek daugiau daugiau išgyvenančių depresijas, nei tarp berniukų (24 proc.). Tačiau tik kartais depresijas šiek tiek dažniau patiria berniukai (40 proc.), nei mergaitės (38 proc.), nors statistiškai šie skirtumai ir nėra reikšmingi.

3.2.

GLOBOS ĮSTAIGOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ ATEITIES PERSPEKTYVOS

1 lentelėje pateikti berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) atsakymai į klausimą, ar jie nerimauja dėl ateities.

1 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nerimas dėl ateities

Nerimas dėl ateities	Berniukai	Mergaitės	χ^2	df	p
	%	%	χ^2		
Dažnai	11.1 %	31.5 %	35.975	4	0.0001
Kartais	47.2 %	52.1 %			
Retai	25.9 %	11.9 %			
Niekada	15.7 %	4.3 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad yra statistiškai reikšmingi skirtumai ($\chi^2(4) = 35,97$, $p=0,0001$) tarp mergaičių ir berniukų. Nustatyti ryškūs skirtumai, kad dažnai daugiau nerimauja mergaitės (31.5 proc.), nei berniukai (11.1 proc.). Tačiau berniukų yra daugiau tarp tik kartais nerimaujančių (52.1 proc.) nei mergaičių (47.2 proc.), niekada nerimaujančių yra žymiai daugiau berniukų (15.7 proc.) negu mergaičių (4.3 proc.).

2 lentelėje pateikti berniukų ir mergaičių atsakymai į klausimą, ar išėjus iš vaikų namų jiems yra (bus) sunku susirasti gyvenamąją vietą, apsirūpinti maistu, drabužiais, darbu.

2 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nuomonė, ar jiems bus sunku išėjus iš vaikų namų patenkinti būtiniausius fizinius poreikius

Fizinių poreikių patenkinimas ateityje	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Taip	42.6 %	42.4 %	6.386	4	0.031
Ne	27.7 %	27.2 %			
Nežinau	29.6 %	30.4 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad yra statistiškai reikšmingi skirtumai ($\chi^2(4) = 6,386$, $p = 0,031$) tarp mergaičių ir berniukų. Nustatyta, kad berniukai (42.6 proc.) šiek tiek labiau nerimauja, ar išėjus iš vaikų namų jiems yra (bus) sunku susirasti gyvenamąją vietą, apsirūpinti maistu, drabužiais, darbu, lyginant su mergaitėmis (42.4 proc.). Tačiau tarp berniukų (27.7 proc.) yra daugiau visiškai nejaučiančių dėl to nerimo nei mergaitės (27.2 proc.). Tarp neapsisprendusių yra kiek daugiau mergaičių (30.4 proc.) negu berniukų (29.6 proc.).

3 lentelėje pateikti berniukų ir mergaičių atsakymai į klausimą, ar išėjus iš vaikų namų jiems bus labai sunku savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus, kadangi šalia nebebus (nebėra) mokytojų, auklėtojų, kurie patardavo, išklausedavo, paguosdavo, padėdavo spręsti jų problemas.

3 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nuomonė, ar jiems bus sunku išėjus iš vaikų namų įveikti gyvenimo sunkumus

Gyvenimo sunkumų įveikimas ateityje	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Taip	70.4 %	68.5 %	6.756	4	0.076
Ne	9.2 %	9.8 %			
Nežinau	20.4 %	2.2 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad berniukai (70.4 proc.) šiek tiek labiau nerimauja, ar išėjus iš vaikų namų jiems bus labai sunku savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus, kadangi šalia nebebus (nebėra) mokytojų, auklėtojų, kurie patardavo, išklausydavo, paguosdavo, padėdavo spręsti jų problemas, lyginant su mergaitėmis (68.5 proc.). Išryškėja akivaizdus skirtumas tarp neapsisprendusių berniukų ir mergaičių: žymiai daugiau berniukų (20.4 proc.) negu mergaičių (2.2. proc.) nežino, ar išėjus iš vaikų namų jiems bus labai sunku savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus, kadangi šalia nebebus (nebėra) mokytojų, auklėtojų, kurie patardavo, išklausydavo, paguosdavo, padėdavo spręsti jų problemas, tačiau tarp mergaičių ir berniukų statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta ($\chi^2(4) = 6,756, p=0,076$).

4 lentelėje pateikti berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) nuomonė apie tai, ar vaikai, augę su tėvais šeimoje, būna labiau aprūpinti materialiais dalykais (drabužiais, pinigais, daiktais), negu augę globos namuose.

4 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nuomonė apie vaikų, augusių su tėvais, aprūpinimą daiktais lyginant su globos įstaiga

Gyvenimo sunkumų įveikimas ateityje	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Taip	89.8 %	83.7 %	6.914	4	0.004
Ne	1.8 %	5.4 %			
Nežinau	8.3 %	10.9 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad berniukai (89.8 proc.) šiek tiek labiau įsitikinę, kad augę su tėvais šeimoje, būna labiau aprūpinti materialiais dalykais (drabužiais, pinigais, daiktais), negu augę globos namuose, lyginant su mergaitėmis (83.7 proc.) ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2(4) = 6,914$, $p = 0,004$).

5 lentelėje pateikti berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) nuomonė apie tai, ar vaikai, augę su tėvais šeimoje, būna labiau mylimi, negu augę globos namuose.

5 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nuomonė apie vaikų, augusių su tėvais, didesnę meilės patyrimą lyginant su globos įstaiga

Gyvenimo sunkumų įveikimas ateityje	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Taip	79.6 %	83.3 %	6.568	4	0.001
Ne	1.85 %	0 %			
Nežinau	18.5 %	2.17 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad mergaitės (89.8 proc.) šiek tiek labiau įsitikinusios, kad augę su tėvais šeimoje vaikai būna labiau mylimi, lyginant su berniukais (79.6 proc.) ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2(4) = 6,568, p = 0,001$). Ryškus skirtumas tarp neapsisprendusių šiuo klausimu vaikų: berniukų (18.5 proc.) nustatyta žymiai daugiau nežinančių, ar vaikai, augę su tėvais šeimoje, būna labiau mylimi, negu augę globos namuose, lyginant su mergaitėmis (2.17 proc.).

6 lentelėje pateikti berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) atsakymai į klausimą, ar išėję iš vaikų globos įstaigos, jie gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyvena kartu su tėvais.

6 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, nuomonė apie jų pilnavertį gyvenimą ateityje

Nuomonė apie jų pilnavertį gyvenimą ateityje	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Tikrai taip	24.07 %	18.5 %	6.798	4	0.0001
Tikriausiai	72.2 %	60.7 %			
Abejoju	2.8 %	14.1 %			
Tikrai ne	0.9 %	6.5 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad berniukai (24.07 proc.) labiau įsitikinę, kad išėję iš vaikų globos įstaigos, jie gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyvena kartu su tėvais, lyginant su mergaitėmis (18.5 proc.), tačiau tarp mergaičių yra daugiau abejojančių, ar išėję iš vaikų globos įstaigos, jie gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyvena kartu su tėvais, lyginant su berniukais (0.9 proc.), ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2(4) = 6,798, p = 0,0001$).

7 lentelėje pateikti berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) atsakymai į klausimą, ar jie jau žino, kur gyvens išėję iš vaikų namų.

7 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, žinios apie jų būsimą gyvenamąją vietą

Žinios apie jų būsimą gyvenamąją vietą	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Taip	70.4 %	83.7 %	6.05	4	0.775
Ne	29.6 %	16.3 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad mergaitės (83.7 proc.) kiek geriau žino, kur gyvens išėję iš vaikų namų, lyginant su berniukais (70.4 proc.), tačiau šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

8 lentelėje pateikti berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) žinios apie tai, kur jie konkrečiai gyvens išėję iš vaikų namų.

8 lentelė. Asmenys, su kuriais, jų manymu, gyvens vaikai, išėję iš globos įstaigų

Asmenys, su kuriais gyvens vaikai, išėję iš globos įstaigų	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Tėvus	25 %	31.5 %	6.04	4	0.0001
Giminaičius	29.6 %	38.04 %			
Globėjus	24.07 %	25 %			
Draugus	21.3 %	5.4 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad dauguma tiek berniukų (29.6 proc.), tiek mergaičių (38.04 proc.) žada gyventi pas giminaičius, tačiau tiek pas giminaičius, tiek pas tėvus žada

gyventi daugiau mergaičių, nei berniukų. Pas draugus žada gyventi 21.3 proc. berniukų ir tik 5.4 proc. mergaičių, ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2(4) = 6,04, p=0,0001$).

9 lentelėje pateikti berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) tyrimo duomenys, kad ten, kur išėję iš vaikų globos namų gyvens, jausis saugūs, mylimi ir laimingi.

9 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, tikėjimas dėl emociškai saugių sąlygų ateityje

Tikėjimas dėl emociškai saugių sąlygų ateityje	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Taip	36.1 %	33.7 %	6.645	4	0.001
Ne	0.1 %	16.3 %			
Nežinau	52.8 %	50 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad berniukai (36.1 proc.) labiau nei mergaitės (33.7 proc.) tiki, jog išėję iš vaikų globos namų gyvens, jausis saugūs, mylimi ir laimingi, tačiau tarp berniukų (52.8 proc.) yra kiek daugiau dėl to abejojančių, negu tarp mergaičių (50 proc.), ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2(4) = 6,645, p=0,001$).

10 lentelėje pateiktos berniukų (N=108) ir mergaičių (N=92) žinios, kokią profesiją jie nori rinktis ir kur jos galėtų išmokti.

10 lentelė. Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, galimybė pasirinkti norimą profesiją

Galimybė pasirinkti norimą profesiją	Berniukai	Mergaitės	χ^2		
	%	%	χ^2	df	p
Taip	13.9 %	29.3 %	6.78	4	0.601
Ne	86.1 %	70.6 %			
Iš viso	100%	100%			

Rezultatai rodo, kad tiek berniukai, tiek mergaitės, gyvenantys globos įstaigose, gana mažai apsisprendę dėl būsimos profesijos pasirinkimo, tačiau tarp berniukų (86.1 proc.) yra daugiau neapsisprendusių, nei tarp mergaičių (70.6 proc.), nors šie skirtumai statistiškai ir nėra reikšmingi ($\chi^2(4) = 6,78, p = 0,601$).

REZULTATŲ APTARIMAS

Daugiau nei pusė tiek mūsų tirtų berniukų (61 proc.), tiek tirtų mergaičių (62 proc.) teigia, kad jų broliai ir/arba seserys gyvena kartu su jais. Tiek 82 proc. mergaičių, tiek 78 proc. berniukų, gyvenančių globos įstaigose, turi galimybę gyvendami vaikų globos įstaigose, svečiuotis pas tėvus (vieną iš tėvų), giminaičius ar globėjus, kur jaučiausi saugūs, laukiami ir mylimi.

Kalbant apie berniukų ir mergaičių psichologinio saugumo, emocinės šilumos ir meilės poreikio patenkinimą vaikų globos įstaigoje, gauti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp mergaičių ir berniukų. Į klausimą, ar vaikų globos įstaigose jie jaučiasi fiziškai ir psichologiškai saugūs, ar jiems pakanka emocinės šilumos ir meilės, teigiamai atsakė tik 21 proc. berniukų ir 29 proc. mergaičių. Tuo tarpu R.Žukauskienės, O.Leiputės (2002) tyrimu nustatyta, jog vaikų ir jaunimo globos namuose gyvenantiems paaugliams būdingos gana rimtos elgesio bei emocinės problemos, t.y. vaikų ir jaunimo globos namuose gyvenantiems paaugliams būdinga daug didesnė agresija, delinkvencija, šalinimasis, nerimas/depresija, akivaizdesnės somatinio pobūdžio bei dėmesio problemos. Tai gali būti sietina tiek su vaikystėje išgyventais traumuojančiais įvykiais, tiek su dabartinėmis gyvenimo sąlygomis globos institucijose.

Anksčiau atliktuose tyrimuose teigiama, kad auklėtojai nepakankamai dėmesio skiria ugdymo procesui, individualiam darbui su vaiku, daugiau apsiriboja vaikų priežiūra (R.Žukauskienė, O.Leiputė, 2002). Kaip rodo kiti tyrimai (R.Žukauskienė, K.Ignatavičienė, 2001), institucinio pobūdžio sąlygomis vaiko ir personalo bendravimą reguliuoja institucinė rutina, vaikai tokio tipo įstaigose retai linkę užmegzti ryšį su personalu. Tik 13 proc. viso bendravimo pradedama vaikų iniciatyva, vaikai neskatinami pradėti bendrauti, o vaikų pastangos bendrauti su suaugusiuoju 52 proc. atvejų buvo ignoruojamos. Kai į jas būdavo atsižvelgiama, 65 proc. atvejų personalo reakcija būdavo reguliatyvi (dažniausiai kokie nors nurodymai) ir tik 35 proc. atvejų pagalbinė. Panašu, kad toks bendravimo modelis turi neigiamos įtakos tiek kognityvinei, tiek psichosocialinei vaikų raidai ir neadaptiviųjų atribucijų susiformavimui (R.Žukauskienė, K.Ignatavičienė, 2001).

Nepatenkinti baziniai emociniai poreikiai susiję su elgesiu ir adaptacija. Vaikai, kurių meilės ir saugumo poreikis buvo patenkintas nevisiškai, nesugeba tinkamai bendrauti, nemoka mylėti, dalintis tuo, ką turi su kitais. Vaikai, kurių nepilnai patenkintas naujų

patyrimų poreikis, yra pasyvūs, apatiški, nemato prasmės kažką veikti, kažko siekti. Nepilnai patenkintas pripažinimo, pastebėjimo poreikis mažina vaikų savivertę, motyvaciją. Vaikai, kuriems nebuvo leista pasijusti atsakingiems, nesugeba siekti užsibrėžto tikslo, stokoja atsakingumo (J.Dekaminavičienė, 2002).

Statistiškai reikšmingas skirtumas gautas tarp mergaičių ir berniukų, manančių, kad pedagogai nesistengia suprasti jų fizinių poreikių, kokių daiktų jiems trūksta ir pan. 19 proc. berniukų ir tik 4 proc. mergaičių mano, kad pedagogai nesistengia suprasti jų psichologinių poreikių, kaip jaučiasi, dėl ko pergyvena. Mokslininkų manymu, kai vaikui neleidžiama išreikšti pykčio, jis nesuvokia savo pykčio, ir pats to nesuvokdamas daro tai, kas sukeltų suaugusiųjų pyktį. Vėliau jaunuolis gali "sugriauti savo gyvenimą" vien tik tam, kad parodytų nemalonumą tėvams ar kitiems suaugusiems, ant kurių jis iš tiesų pyksta, nors to ir nesuvokia (R.Bieliauskienė, 1999).

Statistiškai reikšmingi skirtumai tarp mergaičių ir berniukų polinkio į nerimastingumą. Nustatyti ryškūs skirtumai, kad dažnai daugiau nerimauja mergaitės (26 proc.), nei berniukai (9 proc.). Tačiau berniukų yra daugiau tarp tik kartais nerimaujančių (54 proc.) nei mergaičių (39 proc.), niekada nerimaujančių taip pat yra daugiau berniukų (23 proc.) negu mergaičių (14 proc.). Neigiama atskyrimo nuo tėvų ir tėvų netekties (jų mirties), taip pat apgyvendinimo globos institucijose įtaka psichinei sveikatai gana gerai parodyta literatūroje, ypač prieraišumo teorijos požiūriu. Galimybė kurti artimus, nuolatinius santykius yra bene svarbiausias dalykas vaiko gerovei ateityje. Vaikams, kurie neteko tėvų jiems mirus arba buvo nuo jų atskirti, labiau pasireiškia psichiatriniai požymiai. Jie ne tik labiau linkę į emocišes ir elgesio problemas – išgyvenimai, susiję su tėvų mirtimi ar jų praradimu, gali dar labiau jas sustiprinti. Tokie vaikai dažniau nerimauja, išgyvena sunkias depresijas, galvoja apie savižudybę ir bando žudytis, būna apimti psichozės (R.Žukauskienė, O.Leiputė, 2002)

Gauti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp mergaičių ir berniukų nerimo dėl ateities. Nustatyti ryškūs skirtumai, kad dažnai daugiau nerimauja mergaitės (31.5 proc.), nei berniukai (11.1 proc.). Rezultatai rodo, kad yra statistiškai reikšmingi skirtumai tarp mergaičių ir berniukų nerimo, ar jie išėję iš vaikų namų galės susirasti gyvenamąją vietą, apsirūpinti maistu, drabužiais, darbu. Nustatyta, kad berniukai (42.6 proc.) šiek tiek labiau nerimauja, ar išėjus iš vaikų namų jiems yra (bus) sunku susirasti gyvenamąją vietą, apsirūpinti maistu, drabužiais, darbu, lyginant su mergaitėmis (42.4 proc.). Išryškėja akivaizdus skirtumas tarp neapsisprendusių berniukų ir mergaičių: žymiai

daugiau berniukų (20.4 proc.) negu mergaičių (2.2. proc.) nežino, ar išėjus iš vaikų namų jiems bus labai sunku savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus, kadangi šalia nebebus (nebėra) mokytojų, auklėtojų, kurie patardavo, išklausydavo, paguosdavo, padėdavo spręsti jų problemas. Taigi, šie rezultatai rodo, kad berniukai mažiau susimąsto apie tai, kaip jiems pavyks surasti pagalbą ateityje, netekę išklausymo, paguodos, pagalbos sprendžiant problemas. Anksčiau atliktuose tyrimuose teigiama, vaikų nerimas dėl išgyvenamo persikėlimo, ne visada yra aiškiai demonstruojamas. Kartais nerimas pasireiškia vaikų somatinėmis reakcijomis (L.Littner, 1976). Taigi galima manyti, kad mergaitės dažniau nerimauja dėl ateities, kai tuo tarpu berniukai mažiau apie ateitį susimąsto.

Berniukai (89.8 proc.) šiek tiek labiau įsitikinę, kad augę su tėvais šeimoje, būna labiau aprūpinti materialiais dalykais (drabužiais, pinigais, daiktais), negu augę globos namuose, lyginant su mergaitėmis (83.7 proc.) ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas. Mergaitės (89.8 proc.) šiek tiek labiau įsitikinusios, kad augę su tėvais šeimoje vaikai būna labiau mylimi, lyginant su berniukais (79.6 proc.) ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas. Ryškus skirtumas tarp neapsisprendusių šiuo klausimu vaikų: berniukų (18.5 proc.) nustatyta žymiai daugiau nežinančių, ar vaikai, augę su tėvais šeimoje, būna labiau mylimi, negu augę globos namuose, lyginant su mergaitėmis (2.17 proc.). Taigi galima manyti, kad globos įstaigose augę berniukai dažniau orientuojasi į geresnį aprūpinimą materialiais dalykais (drabužiais, pinigais, daiktais), o globos įstaigose augusios mergaitės labiau orientuojasi į meilės patyrimą šeimoje.

Berniukai (24.07 proc.) labiau įsitikinę, kad išėję iš vaikų globos įstaigos, jie gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyveno kartu su tėvais, lyginant su mergaitėmis (18.5 proc.), berniukai (36.1 proc.) labiau nei mergaitės (33.7 proc.) tiki, jog išėję iš vaikų globos namų gyvens, jausis saugūs, mylimi ir laimingi, tačiau tarp mergaičių yra daugiau abejojančių, ar išėję iš vaikų globos įstaigos, jos gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyveno kartu su tėvais, lyginant su berniukais (0.9 proc.), ir šis skirtumas yra statistiškai reikšmingas. Šie rezultatai rodo, kad mergaitės dažniau nerimauja dėl ateities, taigi jos labiau abejoja ir ar išėjusios iš vaikų globos įstaigos, jos gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip

pat ir tie, kurie gyveno kartu su tėvais. O berniukai mažiau apie ateitį susimąsto, taigi jie įsitikinę, kad išėję iš vaikų globos namų jausis saugūs, mylimi ir laimingi, gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyveno kartu su tėvais. Vadinasi, kuo globos įstaigose gyvenantys vaikai dažniau susimąsto apie ateities perspektyvas, tuo ateitis pesimistiškiau jiems atrodo, o iš to kyla ir didesnis nerimas.

IŠVADOS

1. Iš dalies pasitvirtino iškeltos hipotezės kad berniukų ir mergaičių, gyvenančių globos įstaigose, integracija į visuomenę ir ateities perspektyvos skiriasi. Vaikų globos įstaigose fiziškai ir psichologiškai saugesnės jaučiasi mergaitės, nei berniukai.
2. Berniukai šiek tiek labiau įsitikinę, kad augę su tėvais šeimoje, būna labiau aprūpinti materialiais dalykais (drabužiais, pinigais, daiktais), negu augę globos namuose, lyginant su mergaitėmis. O mergaitės šiek tiek labiau įsitikinusios, kad augę su tėvais šeimoje vaikai būna labiau mylimi, lyginant su berniukais. Taigi globos įstaigose augę berniukai dažniau orientuojasi į geresnį aprūpinimą materialiais dalykais, o mergaitės - į meilės patyrimą šeimoje.
3. Mergaitės dažniau nerimauja dėl ateities, labiau abejoja ir ar išėjusios iš vaikų globos įstaigos jos gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tos, kurios gyveno kartu su tėvais. O berniukai rečiau susimąsto apie tai, kaip jiems pavyks surasti pagalbą ateityje, netekus mokytojų, auklėtojų išklausymo, paguodos, pagalbos sprendžiant problemas, jie labiau įsitikinę, kad išėję iš vaikų globos namų jausis saugūs, mylimi ir laimingi, gyvens pilnavertį gyvenimą kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyveno kartu su tėvais. Kuo globos įstaigose gyvenantys vaikai dažniau susimąsto apie ateities perspektyvas, tuo ateitis pesimistiškesnė jiems atrodo.
4. Dauguma tiek berniukų, tiek mergaičių žada gyventi pas giminaičius, tačiau tiek pas giminaičius, tiek pas tėvus žada gyventi daugiau mergaičių, nei berniukų.

LITERATŪRA

1. Andrikienė R. Vaikų gyvenimo ir ugdymo globos namuose kai kurie aspektai. *Pedagogikos versmės*. Šiauliai, 1998, p.32-35.
2. Aurylienė G. Globos (rūpybos) aktualijos Klaipėdos mieste. Konferencijos “Sėkminga vaiko globa šeimoje: globėjo motyvacija, kompetencija ir parengimas“ medžiaga. 2006 m. kovo 31 d. Klaipėda: Klaipėdos miesto vaiko krizių centras, 2006.
3. Bagavičiūtė L. Globėjų parengimas: tikslingumas, metodai, reikšmė. Konferencijos “Sėkminga vaiko globa šeimoje: globėjo motyvacija, kompetencija ir parengimas“ medžiaga. 2006 m. kovo 31 d. Klaipėda: Klaipėdos miesto vaiko krizių centras, 2006.
4. Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija. V.: Jošara, 1997.
5. Barauskaitė M. Vaikų globa ir rūpyba Lietuvoje atkūrus Nepriklausomybę. *Socialinis ugdymas*. I d. - Vilnius, 1999. P.29-51.
6. Bieliauskaitė R. Iš kur atsiranda agresija. *Sandora*. - 1999. - Nr. 3. p. 18-19.
7. Bitinas B. Ugdymo filosofija. Vilnius : Enciklopedija, 2000.
8. Blackman J.A. Early Intervention: An Overview. In Odom, S. L., Hanson, M.J., Blackman, J.A., Kaul, S. *Early Intervention Practices around the World*. Baltimore: Brookes Publishing, 2003.
9. Bowlby J. Attachment and Loss. Separation: Anxiety and Anger. New York: Basic Books, 2, 1973.
10. Braslauskienė R. Pedagogo požiūris į bešeimio vaiko auklėjimą. Mokykla ir nusikalstamumo prevencija *Prevenicinė pedagogika I d*. Vilnius, 1996.
11. Braslauskienė R. Vaiko gyvenimas globos namuose kaip visuomenės problema. Socialinio darbo specialistų rengimas: skirtingi modeliai ir galimybės Lietuvai. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 6, 1999, p. 88-91.
12. Braslauskienė R. Vaikų bendravimo problemos globos institucijose ir globėjų šeimose. *Vaikas šiuolaikinėje visuomenėje: konferencijos medžiaga*. Klaipėda, 1999, p. 30-34.

13. Braslauskienė R. Vaikų globos namų auklėtinių socialinis - kognityvinis patyrimas: problemos, sunkumai, sprendimai. *Pedagogika*, 58, 2002, p. 29-34.
14. Braslauskienė, R. Bešeimių vaikų socialinių - pedagoginių situacijų globos namuose tyrimas. *Pedagogika*, 50, 2001, p. 80-87.
15. Braslauskienė, R. Kai kurie bešeimių vaikų savęs suvokimo ir vertinimo pedagoginiai aspektai. *Sociologija: praeitis ir dabartis: respublikinės konferencijos pranešimų medžiaga*, Kaunas, 1995, p. 69-72.
16. Dekamavičienė J. Paauglių poeikių tenkinimo, savijautos ir adaptacijos mokykloje ypatumų sąsajos. Magistro darbas. Kaunas: VDU, 2002.
17. Horwath J. *The Child's World. Assessing Children in Need*. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC)/ Jessica Kingsley Publishing, 2000.
18. Hukkanen R., Sourander A., Bergroth L., Piha J. Psychosocial factors and adequacy of services for children in children's homes. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 8 I(4), 1999.
19. Jovaiša L. *Hodegetika*. Vilnius : Agora, 1995.
20. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Žin., 1995, Nr. 60 – 1501).
21. Juodaitytė A. *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Monografija. Vilnius: Petro ofsetas, 2002.
22. Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje (Žin., 1997, Nr. 101 – 2550).
23. Kviesskienė G. *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius, 2003.
24. Kviesskienė G. *Socializacijos pedagogika*. Vilnius. 2003.
25. Kviesskienė G., Pabedinskienė R. *Vaiko globos tendencijos Lietuvoje*. Socialinis ugdymas. T. 5. 2002.
26. Laužikas J. *Pedagoginiai raštai: pedagogikos klasika*. Kaunas: Šviesa, 1993.
27. Leliugienė I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. - Kaunas, 1997.
28. Lepskienė V. *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius, 1996.
29. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Vilnius. 1992.
30. *Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas*, 1998, Nr. VIII-674 (Žin., 1998, Nr. 35 – 933, 2000 Nr. 58 – 1702) neteko galios 2001 07 01 d.

31. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, 2000, Nr. VIII-1708 (Žin., 2000, Nr. 50 - 1432) .
32. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996, Nr. I-1234 (Žin., 1996, Nr. 33 – 807).
33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 05 13 nutarimas Nr. 370 “Dėl Vaikų teisių apsaugos tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų ir Rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų bendrųjų nuostatų patvirtinimo” (Žin., 1994, Nr. 37 – 679)
34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 05 05 nutarimas Nr. 643 “Dėl Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikinųjų nuostatų patvirtinimo” (Žin., 1995, Nr. 35 – 971) .
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 03 03 nutarimas Nr. 259 “Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvos Respublikoje ataskaitos. (Žin., 1998, Nr. 24 – 609).
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 03 27 d. nutarimas Nr. 405 “ Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo” (Žin., 2002, Nr. 35 – 1275).
37. Littner L. Some Traumatic Effects of Separation and Placement. - New York: Child Welfare League of America, 1976. - p. 32.
38. Maceina A. Tautinis auklėjimas. Pedagoginiai raštai. Vilnius. 1990.
39. McLaughlin T. H. Šiuolaikinė ugdymo filosofija. Kaunas: Technologija, 1999.
40. Mielke U. Geriau supraskime sunkius vaikus. - V.: Lektūra, 1997.
41. Pabedinskienė R. Vaiko globos teoriniai matmenys. Pedagogika. T. 73. Vilnius, 2004
42. Porter, L. *Educating Young Children with Special Needs*. London: Paul Chapman Publishing, 2002.
43. Robinson M. J. Homeless youth: An overview of recent literature. In Conference on homeless youth: Coping with a national tragedy, 1989, 1(29). Washington, DC: Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
44. Sameroff A.J., Chandler M.J. Reproductive Risk and the Continuum of Caretaking Causality. In *Review of Child Development Research*, Vol. 4, Chicago: University of Chicago Press, 1975.

45. Sameroff A.J., Fiese B.H. Transactional Regulation: the Developmental Ecology of Early Intervention. In Shonkoff, J. P., Meisels, S.J., *Handbook of Early Childhood Intervention*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
46. Shonkoff J. P., Meisels S.J. *Handbook of Early Childhood Intervention*. Cambridge: Cambridge University Press. 2000.
47. Shonkoff J. P., Phillips D.A. *From Neurons to Neighbourhood. The Science of Early Childhood Development*. Washington: National Academy Press, 2000.
48. Socialinės paramos koncepcija // Valstybės žinios. 1994, Nr. 36.
49. Socialinis ugdymas. Vilnius. VPU. I dalis. 1999.
50. Socialinis ugdymas. Vilnius. VPU. II dalis. 1999.
51. Socialinis ugdymas. Vilnius. VPU. IV dalis. 2001.
52. Socialinis ugdymas. Vilnius. VPU. V dalis. 2002.
53. Socialinis ugdymas. Vilnius. VPU. VI dalis. 2002.
54. Staskevičienė V., Bankauskienė N. Educational Rights and Obligations of Foster Parents in Relation to a Foster Child. *Socialiniai mokslai*, Nr. 1 (38). Kaunas: Technologija, p. 75-84. 2003.
55. Trivette, C.M., Dunst C.J., Deal, A.G. Resource-Based Approach To Early Intervention. In Thurman, S.K., Cornwekk, J.R., Gottwald, S.R. *Contexts of early intervention: systems and settings*, Baltimore : Brookes Publishing, 1997.
56. Vaiko teisių konvencija. Vilnius, 2001.
57. Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrindai. Vilnius: Egalda, 1995.
58. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: Monografija mokyklų studentams. - V.: Lietuvos teisės akademija, 1997.
59. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 1996.
60. Žukauskienė R., Ignatavičienė K. Kai kurie lietuviškos CBCL versijos psichometriniai rodikliai. *Psichologija*. Nr. 24, 2001, p. 38 - 47.
61. Žukauskienė R., O. Leiputė O. Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai. *Socialinis darbas*, 2002, Nr. 2 (2), p. 106-115.

PRIEDAI

Sveiki,

esu Vilniaus universiteto studentė ir atlieku tyrimą apie globos įstaigose gyvenančių vaikų integraciją į visuomenę ir ateities perspektyvas. Prašau nuoširdžiai atsakyti į visus klausimus. Visa informacija, kurią pateiksi, yra anonimiška ir bus naudojama bei pateikta apibendrinta tik moksliniais tikslais.

Prie kiekvieno klausimo pasirink vieną, Tau tinkantį atsakymą, ir apibrauk jį apskritimu.

1. Tavo gimimo data: _____.
2. Tu esi (apibrauk apskritimu): berniukas mergaitė
3. Kiek laiko Tu gyveni (gyvenai) globos įstaigoje:
 - a) mažiau nei metus
 - b) 1-3 metus
 - c) 4-6 metus
 - d) daugiau nei 6 metus
4. Gyvendamas vaikų namuose, aš turiu galimybę svačiuotis pas tėvus (vieną iš tėvų), giminaičius ar globėjus, kur jaučiausi saugus, laukiamas, ir mylimas.
 - a) taip
 - b) kartais
 - c) retai
 - d) niekada
 - e) kita (įrašyk).....

5. Aš nerimauju dėl savo ateities
- a) dažnai
 - b) kartais
 - c) retai
 - d) niekada
6. Mano broliai ir/arba seserys gyvena kartu su manimi
- a) taip
 - b) ne
 - c) neturiu brolio ar sesers
7. Vaikų globos įstaigose jaučiuosi fiziškai ir psichologiškai saugus (-i), man pakanka emocinės šilumos ir meilės
- a) taip
 - b) kartais
 - c) retai
 - d) niekada
8. Aplinkiniai žmonės man kelia grėsmę.
- a) dažnai
 - b) kartais
 - c) retai
 - d) niekada
9. Pedagogai nežino mano fizinių (kokių daiktų man trūksta ir pan.) poreikių.
- a) taip
 - b) kartais
 - c) retai
 - d) niekada

10. Pedagogai nesistengia suprasti mano psichologinių (kaip aš jaučiuosi, dėl ko pergyvenu) poreikių.

- a) taip
- b) kartais
- c) retai
- d) niekada

11. Dažnai nerimauju

- a) taip
- b) kartais
- c) retai
- d) niekada

12. Globos namuose nemažai vaikų, kurie yra nedrausmingi, konfliktuoja su pedagogais ir bendraamžiais, nesilaiko tvarkos, iššaukiančiai elgiasi.

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

13. Išėjus iš vaikų namų man yra (bus) sunku susirasti gyvenamąją vietą, apsirūpinti maistu, drabužiais, darbu.

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

14. Išėjus iš vaikų namų man yra (bus) labai sunku savarankiškai įveikti gyvenimo sunkumus, kadangi šalia nebebus (nebėra) mokytojų, auklėtojų, kurie man patardavo, išklausydavo, paguosdavo, padėdavo spręsti mano problemas.

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

15. Manau, kad vaikai, augę su tėvais šeimoje, būna labiau aprūpinti materialiais dalykais (drabužiais, pinigais, daiktais), negu augę globos namuose.

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

16. Manau, kad vaikai, augę su tėvais šeimoje, būna labiau mylimi, negu augę globos namuose

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

17. Išėjęs iš vaikų globos įstaigos, aš gyvensiu pilnavertį gyvenimą, kaip ir visi žmonės, taip pat ir tie, kurie gyveno kartu su tėvais

- a) tikrai taip
- b) tikriausiai
- c) abejoju
- d) tikrai ne

18. Aš jau žinau, kur gyvensiu išėjęs (-usi) iš vaikų namų

- a) taip
- b) ne

19. Išėjęs (-usi) iš vaikų namų aš gyvensiu pas:

- e) tėvus (vieną iš tėvų),
- f) giminaičius
- g) globėjus
- h) draugus
- i) kita (įrašyk)

20. Aš manau, kad ten, kur išėjęs iš vaikų globos namų gyvensiu, jausiuosi saugus, mylimas ir laimingas.

- j) taip

k) ne

l) nežinau

21. Aš žinau, kokią profesiją noriu rinktis ir kur jos galėsiu išmokti

a) taip

b) ne

c) kita (įrašyk)

AČIŪ UŽ ATSAKYMUS!